

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andreja Mamilovič

Problem zagotavljanja zadostne količine hrane: primer podsaharske Afrike
Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andreja Mamilovič
Mentorica: izr. prof. dr. Maja Bučar

Problem zagotavljanja zadostne količine hrane: primer podsaharske Afrike
Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Iskreno se zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Maji Bučar za strokovno vodstvo,
nasvete in pomoč.*

Hvala bližnjim za podporo pri nastajanju tega diplomskega dela.

Problem zagotavljanja zadostne količine hrane: primer podsaharske Afrike

V diplomskem delu sem analizirala stanje prehranske varnosti v regiji, ki ima največje težave pri zagotavljanju zadostne količine hrane za svoje prebivalce - podsaharski Afriki. Prehranska varnost je zagotovljena, ko ima vsak človek v vsakem trenutku dostop do zadostne količine varne in hranljive hrane, da lahko vzdržuje zdravo in aktivno življenje. Pomembno vlogo pri zagotavljanju prehranske varnosti ima kmetijstvo, saj prispeva k proizvodnji kakovostne hrane in predstavlja ključen vir dohodka afriškega prebivalstva. Z analizo približevanja regije k uresničitvi dela prvega milenijskega cilja, ki je med letoma 1990 in 2015 prepoloviti število tistih, ki trpijo lakoto, sem ugotovila, da se delež podhranjenih ne zmanjšuje v skladu s pričakovanji in da ta cilj do leta 2015 ne bo dosežen. Nadalje sem raziskala, kakšna je vloga kmetijstva v okviru afriških strategij za zagotavljanje prehranske varnosti. V preteklosti je bil sektor kmetijstva pogosto postavljen na stranski tir, v zadnjem času pa je moč opaziti povečano zanimanje za njegov razvoj. Države podsaharske Afrike sodelujejo v okviru pobud, ki med drugim zagovarjajo povečano vlaganje v kmetijstvo (na primer pobuda NEPAD). Obseg vlaganja v kmetijstvo v posameznih afriških državah narašča, vendar ne dovolj, da bi bila celotna regija zadostno preskrbljena s hrano.

Ključne besede: prehranska varnost, podsaharska Afrika, kmetijstvo, vlaganje.

Issues of food security in Sub-Saharan Africa

This thesis covers an analysis of food security in Sub-Saharan Africa, the region which encounters the greatest difficulty in providing sufficient amount of food for its people. Food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to lead an active and healthy life. Agriculture can play an important role in ensuring food security, as it contributes to total food production and represents a source of income for the mainly agricultural African population. With the analysis of the progress of Sub-Saharan Africa in achieving target C of the first millennium development goal, which is to halve, between 1990 and 2015, the proportion of people who suffer from hunger, I established that the share of undernourished in Sub-Saharan Africa is not decreasing in line with the expectations and that the goal will probably not be achieved by 2015. Furthermore, I analyzed the role of agriculture in African strategies for ensuring food security. In the past, the role of agriculture was often undermined, whereas in the previous couple of years the interest for the development of this sector is increasing. In Sub-Saharan Africa we notice a few initiatives, which support increased investments in agriculture (for instance NEPAD). In certain states the investments in agriculture are increasing, but this is not sufficient to ensure food security for the region as a whole.

Keywords: food security, Sub-Saharan Africa, agriculture, investment.

KAZALO

1	UVOD	9
2	PREHRANSKA VARNOST	14
2.1	PRAVICA DO HRANE	14
2.2	ZGODOVINA RAZVOJA KONCEPTA PREHRANSKE VARNOSTI.....	17
2.3	DIMENZIJE PREHRANSKE VARNOSTI	18
3	KMETIJSTVO V RAZVOJNIH TEORIJAH.....	20
3.1	ZGODNJE TEORIJE O KMETIJSTVU: LEWISOV MODEL.....	20
3.2	KMETIJSTVO KOT SREDSTVO ZA RAZVOJ	23
3.3	POVEZAVA MED KMETIJSTVOM IN PREHRANSKO VARNOSTJO....	25
3.3.1	Razpoložljivost hrane	26
3.3.2	Dostop do hrane.....	26
3.3.3	Varna uporaba hrane.....	27
3.4	VLAGANJE V KMETIJSTVO	27
4	PREHRANSKA VARNOST V PODSAHARSKI AFRIKI	29
4.1	ZNAČILNOSTI KMETIJSTVA PODSAHARSKE AFRIKE.....	29
4.2	PREHRAMBENI VZORCI IN OBSEG PROIZVODNJE HRANE.....	33
4.3	URESNIČEVANJE PRVEGA MILENIJSKEGA RAZVOJNEGA CILJA V PODSAHARSKI AFRIKI	38
4.4	VLAGANJE V KMETIJSTVO V PODSAHARSKI AFRIKI.....	41
4.4.1	Zveza za zeleno revolucijo v Afriki (AGRA)	45
4.4.2	Novo zavezništvo za razvoj Afrike (NEPAD)	45
4.4.3	Napredek pri doseganju ciljev iz Maputa – povečanje obsega vlaganja v kmetijstvo	50
5	ZAKLJUČEK.....	56

6	LITERATURA.....	61
7	PRILOGE.....	68
	Priloga A: Povprečna letna stopnja rasti proizvodnje hrane na prebivalca (v odstotkih).....	68
	Priloga B: Podatki o izvozu in uvozu kmetijskih proizvodov za posamezne države podsaharske Afrike.....	70
	Priloga C: Delež podhranjenih otrok, mlajših od pet let, v državah podsaharske Afrike po letih (v odstotkih).....	73
	Priloga Č: Delež podhranjenega prebivalstva v državah podsaharske Afrike po letih (v odstotkih).....	77
	Priloga D: Obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, kot delež celotnih proračunskih sredstev po posameznih državah podsaharske Afrike (v odstotkih).....	79
	Priloga E: Obseg vlaganja v kmetijstvo kot delež kmetijskega BDP po posameznih državah podsaharske Afrike (v odstotkih).....	80
	Priloga F: Letna rast kmetijskega BDP po posameznih državah (v odstotkih).....	81

SEZNAM TABEL IN GRAFOV

Tabela 4.1: Poraba ključnih živil po regijah v letu 2004 (v %)	33
Tabela 4.2: Gostota prebivalstva, število kmečkega prebivalstva ter obseg obdelovalnih površin v podsaharski Afriki (po letih)	35
Tabela 4.3: Realna stopnja rasti kmetijskega BDP 1990–2005 (v %)	35
Graf 4.1: Gibanje stopnje rasti kmetijskega BDP 1990–2005	36
Tabela 4.4: Indeks bruto proizvodnje hrane (1999 – 2001 = 100) po letih	37
Tabela 4.5: Podatki o izvozu in uvozu kmetijskih proizvodov za podsaharsko Afriko	38
Graf 4.2: Delež podhranjenega prebivalstva v podsaharski Afriki	40
Graf 4.3: Kmetijstvo kot delež BDP	42
Graf 4.4: Proračunska sredstva, namenjena kmetijstvu, v odnosu do kmetijskega BDP	43
Tabela 4.6: Vlaganje v kmetijstvo v podsaharski Afriki	44
Tabela 4.7: Obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, kot delež celotnih proračunskih sredstev	51
Tabela 4.8: Obseg vlaganja v kmetijstvo kot delež kmetijskega BDP	52
Tabela 4.9: Struktura proračunskih sredstev za kmetijstvo v izbranih državah (v %)	53
Tabela 4.10: Letna rast kmetijskega BDP po regijah (v %)	55

SEZNAM KRATIC

AGRA	<i>Alliance for a Green Revolution in Africa</i> (Zavezništvo za zeleno revolucijo v Afriki)
AIDS	<i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i>
AU	Afriška unija
BDP	bruto domači proizvod
CAADP	<i>The Comprehensive Africa Agriculture Development Programme</i> (Celostni razvojni program afriškega kmetijstva)
ECOWAS	<i>Economic Community of West African States</i> (Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav)
FAO	<i>Food and Agriculture Organisation</i> (Organizacija za kmetijstvo in prehrano pri Združenih narodih)
HIV	<i>Human Immunodeficiency Virus</i>
NEPAD	<i>The New Partnership for Africa's Development</i> (Novo partnerstvo za afriški razvoj)
OAU	<i>Organisation of African Unity</i> (Organizacija afriške enotnosti)
OZN	Organizacija združenih narodov
SND	Skupnost neodvisnih držav
WHO	<i>World Health Organisation</i> (Svetovna zdravstvena organizacija)
WRI	<i>World Resources Institute</i> (Svetovni inštitut za naravne vire)
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Lakota je eden največjih problemov mednarodne skupnosti. Po podatkih Organizacije za kmetijstvo in prehrano pri Združenih narodih (FAO) je bilo leta 2009 na svetu 1,02 milijarde podhranjenih ljudi. Ena oseba izmed šestih torej dnevno ni dobila dovolj hrane za zdravo in aktivno življenje. V primerjavi z letom 2008 je to število naraslo za 100 milijonov in predstavlja navšnje število podhranjenih do sedaj, kar pomeni, da mednarodna skupnost zaenkrat še ni našla uspešnega načina za rešitev oziroma zmanjšanje problema lakote v svetu. Zagotavljanje zadostne količine kvalitetne hrane je nujno za razvoj vsakega posameznika, uspešna rešitev problema pa ima tudi širši pomen. Lakota v državah v razvoju lahko namreč predstavlja grožnjo svetovnemu miru in varnosti.

Resnost problema nezadostne količine hrane priznava tudi Organizacija združenih narodov (OZN), ki si je za prvi milenijski razvojni cilj zastavila izkoreninjenje skrajne revščine in lakote do leta 2015. Natančneje to pomeni, da želi v letih med 1990 in 2015 prepoloviti število tistih, ki živijo z manj kot dolarjem na dan, in tistih, ki trpijo lakoto. Precej napredka v boju z lakoto je bilo doseženega v osemdesetih ter v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, zadnje desetletje pa število lačnih ponovno narašča. Do skrajnega roka za izpolnitev osmih milenijskih ciljev je le še pet let, po prevladujočih trenutnih napovedih pa bo te cilje v celoti zelo težko doseči.

V zvezi s problemom zagotavljanja zadostne količine hrane se v zadnjih nekaj desetletjih uporablja koncept prehranska varnost (*food security* – lasten prevod). Koncept je bil definiran na Svetovnem vrhu o prehrani leta 1996 v Rimu. Prehranska varnost je zagotovljena, ko ima vsak človek v vsakem trenutku dostop do zadostne količine varne in hranljive hrane, da lahko vzdržuje zdravo in aktivno življenje (Mahiou 2006, 3). V rimski deklaraciji o prehranski varnosti so podpisniki izpostavili, da je zadostna količina hrane pravica vsakogar ter da je nesprejemljivo, da milijoni ljudi po svetu živijo v lakoti (Rimska deklaracija o prehranski varnosti 1996).

Lakota je torej aktualen problem, ki se ga mednarodna skupnost močno zaveda in ga poskuša rešiti. Globalno gledano je na svetu dovolj hrane za vse prebivalce. Svetovna kmetijska proizvodnja narašča in brez težav sledi rasti prebivalstva. Po podatkih Svetovnega inštituta za naravne vire (*World Resources Institute – WRI*) se je

svetovna proizvodnja hrane na prebivalca kot posledica razvoja in uporabe izboljšanih sort rastlin, večje uporabe gnojil, podvojitve namakalnih območij, bolj učinkovitega nadzora insektov in bolezni ter širše uporabe hranljivih krmil bistveno povečala v zadnjih desetletjih (Gilland 2002, 47). Kljub temu pa obstajajo med regijami velike razlike pri zagotavljanju zadostne količine hrane za prebivalstvo. Medtem ko se predvsem v razvitih državah ukvarjajo z iskanjem rešitev za presežke hrane in problemom debelosti – Svetovna zdravstvena organizacija ugotavlja, da debelost v svetu dosega že epidemične razsežnosti z več kot eno milijardo odraslih s prekomerno telesno težo (WHO 2010) – se v državah v razvoju v bolj ali manj pogostih intervalih pojavlja kronična lakota.

Med najbolj problematične regije spadajo Latinska Amerika, Azija in podsaharska Afrika¹. Latinska Amerika in Azija se dokaj uspešno soočata s tem problemom, saj kmetijska proizvodnja na prebivalca tam narašča. V azijskih državah v razvoju se je na primer pridelek žitaric na hektar v letu 2005 skoraj potrojil glede na leto 1960 (Todaro in Smith 2009, 435); lakota na Kitajskem se je zmanjšala (prav tam); v južni Aziji se kmetijstvo uspešno razvija, težave pri oskrbi s hrano so se povečale le v Indiji (prav tam). V podsaharski Afriki pa vidnejšega napredka ni. FAO že dolgo opozarja na katastrofalna pomanjkanja hrane v večini afriških držav. Povprečni vnos kalorij na prebivalca je padel pod minimalne prehranske zahteve. FAO ocenjuje, da v Afriki več kot 270 od 750 milijonov ljudi trpi za nekakšno obliko podhranjenosti, ki je povezana z nezadostnimi zalogami hrane. Med glavne vzroke za lakoto v podsaharski Afriki sodijo predvsem težki pogoji za kmetijstvo, ponavljajoča se suša, naravne katastrofe, konflikti, revščina, HIV/AIDS, neustrezna kmetijska infrastruktura in mnogi drugi. V zadnjih treh letih sta k poslabšanju situacije prispevali finančna kriza ter kriza

¹ Statistični oddelek OZN celotno Afriko deli na pet regionalnih skupin, in sicer vzhodno Afriko, srednjo Afriko, severno Afriko, južno Afriko in zahodno Afriko. Oznaka podsaharska Afrika se nanaša na celotno Afriko brez severne Afrike. Pod podsaharsko Afriko po klasifikaciji OZN tako spada naslednjih 48 držav: Burundi, Komori, Džibuti, Eritreja, Etiopija, Kenija, Madagaskar, Malavi, Mavricijus, Mozambik, Ruanda, Sejšeli, Somalija, Uganda, Tanzanija, Zambija, Zimbabve, Angola, Kamerun, Centralnoafriška republika, Čad, Republika Kongo, Demokratična Republika Kongo, Ekvatorialna Gvineja, Gabon, Sao Tome in Principe, Bocvana, Lesoto, Namibija, Južnoafriška republika, Svazi, Benin, Burkina Faso, Zelenortske otoki, Slonokoščena obala, Gambija, Gana, Gvineja, Gvineja Bissau, Liberija, Mali, Mavretanija, Niger, Nigerija, Senegal, Sierra Leone, Togo, Sudan. (United Nations Statistics Division 2010)

cen hrane² in podsaharsko Afriko še bolj odmaknili od izpolnitve milenijskih ciljev do leta 2015. Prehrabena samozadostnost je za Afriko še vedno zgolj cilj in ne realnost.

Gospodarstvo afriških držav večinoma temelji na kmetijstvu, kar pomeni, da je kmetijstvo glavni vir gospodarske rasti. Kljub temu se morajo države v veliki meri zanašati na uvoz in na pomoč v hrani, da priskrbijo dovolj hrane za svoje prebivalstvo. Kmetijska pridelava v Afriki namreč raste zelo počasi. Pridelek žitaric na hektar se je med leti 1960 in 2005 povečal približno le za eno tretjino (Todaro in Smith 2009, 435). Velik razlog za relativno slab donos kmetijstva v državah v razvoju je, poleg prej omenjenih razlogov, tudi zanemarjanje tega sektorja v razvojnih strategijah vlad držav. Zanemarjanje kmetijstva ter dajanje prednosti vlaganju v industrijo izhajata iz prepričanja, da je hitra industrializacija pomembnejša kot pa razvoj kmetijstva. Hrana za prebivalstvo se v tem primeru zagotovi z uvozom. Omenjena teorija je bila prevladujoča v razvojnih strategijah po drugi svetovni vojni. Večje posledice zanemarjanja podeželskega razvoja in vlaganja predvsem v mesta se kažejo v masivnih migracijah podeželskega prebivalstva v mesta.

Vrsto let se je v razvojnih teorijah kmetijstvu torej pripisovala zgolj pasivna vloga, oziroma je bil razvoj kmetijstva podrejen industrijskemu razvoju in deloval le kot podpora industriji. Njegova glavna naloga je bila zagotoviti dovolj poceni hrane in delovne sile industriji, ki je bila vodilni dinamični sektor. V zadnjem času pa se je med vladami držav v razvoju in državami donatorji oblikovalo soglasje, da je bilo kmetijstvo predolgo zanemarjeno in da je, tudi s pomočjo višjih naložb, potrebno storiti več za razvoj tega sektorja (Development Policy Forum 2010, 8). Glede na to, da je v podsaharski Afriki večina prebivalcev kmetovalcev, bi kmetijstvo lahko igralo pomembno vlogo pri razvoju držav, zmanjšanju revščine in izboljšanju prehranske varnosti. Vse bolj se vrstijo pozivi za zeleno revolucijo v Afriki, podobno kot je potekala v Aziji, kjer so predvsem preko razvijanja ustreznih kmetijskih politik izboljšali stopnjo prehranske varnosti. K afriški zeleni revoluciji na primer poziva nekdanji generalni sekretar Združenih narodov Kofi Annan (Todaro in Smith 2009, 431), višje naložbe v kmetijstvo zagovarja Jacques Diouf, generalni direktor FAO (FAO

² Kriza cen hrane se nanaša na obdobje med letoma 2007 in 2008, ko so cene hrane močno narasle, in sicer po podatkih FAO med leti 2005 in 2008 kar za 80 % (The Washington Post 2008). Med razloge za porast cen se navajajo slaba letina zaradi suše, višje cene goriv in povečano povpraševanje po hrani na globalni ravni, kriza pa je poleg lakote sprožila tudi mnoge proteste v državah v razvoju (Time 2008).

2010a), prisotne pa so tudi pobude in znaki večjega sodelovanja med samimi afriškimi državami. Zavezništvo za zeleno revolucijo v Afriki (AGRA) se tako bori za promocijo hitre rasti kmetijskega sektorja v tem delu sveta. Države se povezujejo tudi v okviru drugih pobud, kot je na primer Novo partnerstvo za afriški razvoj (NEPAD). Pri oblikovanju strategij se vse več pozornosti namenja kmetijstvu in pomembnosti vlaganja v kmetijski sektor.

Cilj diplomske naloge je preveriti stanje prehranske varnosti v podsaharski Afriki danes. Zanima me tudi odnos držav podsaharske Afrike do sektorja kmetijstva, predvsem glede obsega proračunskih sredstev, ki jih namenjajo razvoju kmetijstva. V ta namen bom v diplomski nalogi najprej definirala koncept prehranske varnosti in predstavila pristop, ki temelji na uveljavljanju pravice do hrane. Sledila bo analiza razvoja koncepta ter predstavitev vseh treh dimenzij prehranske varnosti. Lakota ni le posledica pomanjkanja hrane na nacionalni ravni, povzročajo jo lahko tudi drugi dejavniki, zato je za nadaljnjo analizo nujno razumevanje vseh vidikov pomanjkanja hrane oziroma zagotavljanja prehranske varnosti.

V tretjem poglavju bom predstavila pomen kmetijstva za razvoj in zmanjševanje prehranske nevarnosti. Analizirala bom vlogo, ki jo je imelo kmetijstvo v razvojnih teorijah nekoč ter vlogo, ki jo ima danes. Prav tako bom opisala, kako kmetijstvo pripomore k doseganju prehranske varnosti.

V četrtem poglavju bom preverila stanje prehranske varnosti v podsaharski Afriki. Najprej bom opredelila tip kmetijstva, ki prevladuje na afriški celini, in nekaj temeljnih problemov, s katerimi se soočajo države pri proizvodnji zadostne količine hrane za svoje državljane. Z analizo dela prvega milenijskega razvojnega cilja, to je prepoloviti lakoto do leta 2015, bom nadalje ugotovila, ali so države podsaharske Afrike blizu izpolnitvi tega cilja in ali se stopnja lakote v Afriki uspešno zmanjšuje. Nato se bom osredotočila na strategije vlad držav podsaharske Afrike, in sicer bom preverjala, na kakšen način vanje vključujejo sektor kmetijstva. Predvsem bom izpostavila pobudo NEPAD, ki je program Afriške unije (AU), oblikovan leta 2001. NEPAD je v sodelovanju z afriškimi državami razvil Celostni razvojni program afriškega kmetijstva (CAADP). Ta izpostavlja vlaganje v kmetijstvo kot glavno strategijo za doseganje prvega milenijskega cilja. Določa odobritev 10 % sredstev državnega proračuna

kmetijstvu. Preverila bom, koliko afriške države vlagajo v kmetijstvo kot odstotek njihovega celotnega proračuna, ali se te investicije res povečujejo in ali so zadostne.

Pri delu me bosta usmerjali naslednji hipotezi:

- Stanje lakote in podhranjenosti v podsaharski Afriki se ne izboljšuje in ni v skladu z doseganjem naloge C prvega milenijskega cilja.
- Afriške države v kmetijstvo še ne vlagajo dovolj, da bi zagotovile prehransko varnost svojim državljanom.

Vprašanje zagotavljanja zadostne količine hrane je zelo kompleksno. Analiziramo ga lahko z različnih vidikov. V prvi vrsti je potrebno obravnavati nacionalne strategije in politike posameznih držav na področju kmetijstva. Naslednji vidik predstavljajo strategije mednarodnih organizacij, ki preko svojih programov pomagajo državam pri oskrbi s hrano, in sicer s takojšnjo pomočjo v obliki donacij, z vlaganjem in sooblikovanjem strategij. Tretji vidik je kmetijska politika, ki jo izvajajo razvite države. S subvencioniranjem lastnega kmetijstva pomembno vplivajo na razporeditev hrane v državah v razvoju in na cene hrane. V preteklosti se je veliko govorilo ravno o globalnem sistemu, ki naj bi bil krivičen do afriških držav. V diplomskem delu se bom od tega v veliki meri omejila, zanima me predvsem, kaj na tem področju počnejo afriške države same, in sicer natančneje na področju vlaganja v kmetijstvo. Države podsaharske Afrike so države, ki imajo največji delež kmetijstva v bruto domačem proizvodu (BDP), javna poraba na področju kmetijstva pa je med najnižjimi in ravno to nasprotje bom obravnavala s svojo analizo.

Osnovna metodologija, uporabljena pri pisanju diplomskega dela, zajema analizo primarnih in sekundarnih virov. Predvsem sem se posluževala poročil mednarodnih organizacij, mednarodnih pogodb in statističnih podatkov.

2 PREHRANSKA VARNOST

V tem poglavju bom podala definicijo koncepta prehranske varnosti, v okviru katerega se danes najpogosteje obravnava problem lakote. Prav tako bom predstavila proces oblikovanja pravice do hrane, zgodovino razvoja prehranske varnosti in vse vidike, ki jih ta koncept obsega. Natančna definicija mi bo pomagala pri kasnejši analizi pomena, ki ga ima kmetijstvo za zagotavljanje prehranske varnosti.

Prehranska varnost obstaja, ko ima vsak človek v vsakem trenutku fizični in ekonomski dostop do zadostne količine varne in hranljive hrane, tako da zadovolji svoje prehranske potrebe in preference za zdravo in aktivno življenje (Akcijški načrt Svetovnega vrha o prehrani 1996). Takšna je definicija, podana v Akcijškem načrtu Svetovnega vrha o prehrani, sprejetem leta 1996 v Rimu. Prehranska nevarnost je potemtakem položaj, ko ljudje nimajo zagotovljenega zadostnega fizičnega, socialnega in ekonomskega dostopa do hrane (FAO 2010b, 8).

Prehranska varnost predstavlja v prvi vrsti politični, ekonomski in socialni problem, ki ga mednarodno pravo poskuša rešiti, vendar ne brez težav ter z negotovimi rezultati (Mahiou 2006, 4). Kakovostna prehrana prebivalcev je naložba v njihovo produktivnost, zato so vprašanja, povezana s prehransko varnostjo, pomembna z vidika oblikovanja ustreznih politik (Svetovna banka 1986, 8). Eden od načinov zagotavljanja zadostne količine hrane je oblikovanje pravice do hrane, ki je kot osnovna človekova pravica že zapisana v mnogih dokumentih. Vprašanje prehranske varnosti z vzpostavitvijo pravice do hrane kot temeljne človekove pravice ne bi bilo več odvisno zgolj od politične volje vladajoče garniture v neki državi, temveč bi se premaknilo v polje vzpostavljanja pravnih obveznosti, ki so trajne (Shaw 2007a).

2.1 PRAVICA DO HRANE

Pristop, ki temelji na uveljavljanju pravice do hrane (*right-to-food approach*), ima pomembno vlogo pri zagotavljanju prehranske varnosti. Da bi presegli lakoto, lačni potrebujejo nadzor nad lastnimi viri, dostop do priložnosti ter izboljšano upravljanje na mednarodni, nacionalni in lokalni ravni (FAO 2009, 1). Države so tiste, ki morajo

ukrepati in svojim državljanom zagotoviti okolje, v katerem se bodo lahko nahranili, za tiste, ki jim to ne bo uspelo, pa morajo biti na voljo določene varnostne mreže. Države bi morale s svojimi strategijami razvijati okolje, ki ljudem omogoča, da se nahranijo sami in stremeti k temu, da se njihova odvisnot od donatorskih programov pomoči v hrani zmanjša (FAO 2010c).

Pravico do hrane kot temeljno človekovo pravico omenja več dokumentov. Prvič je bila zapisana v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, ki je bila sprejeta 10. decembra 1948³. 25. člen deklaracije se glasi: Vsakdo ima pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja njemu in njegovi družini zdravje in blagostanje, vključno s hrano, obleko, stanovanjem, zdravniško oskrbo in potrebnimi socialnimi uslugami (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 25. člen). Leta 1966 je bila pravica do hrane vključena tudi v Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah⁴. V 11. členu je zapisano, da države pogodbenice pakta vsakomur priznavajo pravico do življenjskega standarda, ki zadostuje zanj samega in za njegovo družino, všteti ustrezno hrano, obleko in stanovanje ter pravico do stalnega izboljševanja njegovih življenjskih razmer (Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, 11. člen). Nadalje je zapisano, da bodo države pogodbenice pakta, ki priznavajo vsakomur temeljno pravico do varstva pred lakoto, posamič ali v mednarodnem sodelovanju sprejele potrebne ukrepe, kamor spadajo tudi konkretni programi povezani s shranjevanjem, proizvodnjo in distribucijo živil ter pravično delitvijo svetovnih živilskih potreb glede na rezerve (prav tam).

V začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do ene izmed večjih svetovnih kriz oskrbe s hrano zaradi večih razlogov, v prvi vrsti pa zaradi izredno slabih letin v različnih državah širom sveta (Shaw 2007b, 115). Dve leti kasneje je Generalna skupščina Združenih narodov sklicala Svetovno konferenco o hrani, ki je postavila temelje novi svetovni prehrambeni ureditvi s sprejetjem ambiciozne Splošne deklaracije o izkoreninjenju lakote in podhranjenosti⁵. V 1. členu deklaracije so razglasili, da ima vsak moški, ženska in otrok neodtujljivo pravico do življenja brez lakote in podhranjenosti, zato da se celostno razvije ter ohrani fizične in duševne zmožnosti (Splošna deklaracija o izkoreninjenju lakote in podhranjenosti, 1. člen). Današnja

³ Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 217 A (III).

⁴ Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 2200 A (XXI).

⁵ Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 3348 (XXIX).

družba že ima dovolj sredstev, možnosti organizacije, tehnologij in pristojnosti, da doseže ta cilj. Izkoreninjenje lakote je skupni cilj vseh držav mednarodne skupnosti, predvsem razvitih držav in tistih, ki imajo možnost pomagati državam, ki jih pesti lakota (prav tam). Deklaracijo je do danes ratificiralo 153 držav in s tem sprejelo zavezo, da postopno uresničijo pravico do hrane (Svetovna banka 2008, 94).

Naslednji vidnejši dogodek v okviru svetovnega boja proti lakoti se je odvil leta 1996 na Svetovnem vrhu o prehrani, ki je potekal pod okriljem FAO v Rimu. Cilj vrha je bil obnoviti globalno zavezo za odpravo lakote in podhranjenosti na najvišji politični ravni ter doseči trajnostno prehransko varnost za vse ljudi (FAO 1996c). Na vrhu so udeleženci ponovno potrdili pravico vsakogar do dostopa do varne in hranljive hrane, v skladu s pravico do ustrezne hrane in osnovno pravico vsakogar do življenja brez lakote (FAO 2005, 3). Zaključki vrha so zbrani v dveh dokumentih, in sicer v Rimski deklaraciji o svetovni prehranski varnosti ter v Akcijskem načrtu Svetovnega vrha o prehrani. Rimska deklaracija opredeljuje sedem obveznosti, ki določajo podlago za doseganje trajnostne prehranske varnosti, med drugim tudi cilj, da se prepolovi število lačnih do leta 2015 (Rimska deklaracija o svetovni prehranski varnosti 1996). Akcijski načrt opredeljuje cilje in ukrepe, pomembne za praktično izvajanje teh sedmih obveznosti (Akcijski načrt Svetovnega vrha o prehrani 1996).

Leta 2004 je FAO sprejel prostovoljne smernice za uveljavitev pravice do zadostne hrane v okviru nacionalne prehranske varnosti. Smernice nudijo praktična navodila državam, kako umestiti pravico do hrane v strategije o nacionalni prehranski varnosti. Pokrivajo širok spekter politik, ki bi jih države lahko sprejele na nacionalni ravni ter na ta način svojim državljanom zagotovile okolje, v katerem bi se le-ti hranili dostojanstveno in samostojno. Predstavljajo tudi pomemben napredek k integraciji človekovih pravic v delo agencij, ki se ukvarjajo s hrano in kmetijstvom (FAO 2005, 3). Gre za dodaten pripomoček v borbi proti lakoti in revščini, ki lahko pospeši doseganje milenijskih razvojnih ciljev. Pravica do hrane je danes že zapisana v ustavah več kot dvajsetih držav (FAO 2002). Nekatere države eksplicitno navajajo to pravico, med njimi Južnoafriška republika, Kongo, Ekvador, Nikaragva, Uganda in Ukrajina, druge pa pravico do hrane navajajo samo kot cilj, ki ga je potrebno doseči, in sicer so to Bangladeš, Etiopija, Gvatemala, Indija, Iran, Malavi, Nigerija, Pakistan, Sejšeli, Šri

Lanka (Mahiou 2006, 76). Avgusta 2010 je to pravico v svojo novo ustavo sprejela tudi Kenija (FAO 2010d).

Na podlagi analize mednarodnih dokumentov, ki omenjajo pravico do hrane, zaključujem, da so države tiste, ki imajo prvenstveno odgovornost za zagotovitev uživanja te pravice svojim državljanom, s čimer utemeljujem svojo odločitev, da se pri analizi stanja prehranske varnosti v podsaharski Afriki omejim na strategije držav.

2.2 ZGODOVINA RAZVOJA KONCEPTA PREHRANSKE VARNOSTI

Opisane razprave o pomembnosti uveljavitve pravice do hrane kot temeljne človekove pravice sovpadajo tudi z razvojem koncepta prehranske varnosti. Prehranska varnost je fleksibilen koncept, kar se vidi po mnogih poskusih definicije v zadnjih desetletjih. Neprekinjena evolucija definicije je odsev širšega soglasja o kompleksnosti vprašanj, ki jih ta koncept naslavlja (Clay 2002, 1). Ob zadnjem štetju se je do danes oblikovalo približno 200 različnih definicij prehranske varnosti (Smith in drugi v Maxwell 1996, 155).

Koncept prehranske varnosti se je kot del razprav o mednarodnih problemih oskrbe s hrano izoblikoval v času globalne krize oskrbe s hrano, sredi sedemdesetih let dvajsetega stoletja (Clay 2002, 1). Od Svetovne konference o prehrani leta 1974 se je precej spremenil. Zgodnje delo FAO na tem področju se je osredotočalo na povečanje pridelave hrane, predvsem v državah v razvoju, stabilizacijo oskrbe s hrano preko uporabe presežkov hrane razvitih držav, ustvarjanje svetovnih in nacionalnih zalog hrane, spodbujanje svetovne trgovine s kmetijskimi pridelki ter na pogajanja o mednarodnih trgovinskih sporazumih (Shaw 2007b, 383). Šlo je torej za zagotavljanje razpoložljivosti ter do neke mere tudi cenovne stabilnosti osnovnih živil na mednarodni in nacionalni ravni (Clay 2002, 1).

Veliko držav se je ukvarjalo predvsem s samozadostnostjo pri oskrbi s hrano. Kmalu pa je postalo jasno, da je lakota v veliki meri prisotna kljub zadostni količini hrane na nacionalni oziroma mednarodni ravni (Maxwell 1996, 156). Po Svetovni konferenci o hrani se je zato, predvsem zahvaljujoč delu Amartye Sena in njegovem konceptu upravičenosti do hrane (*food 'entitlement'*), pozornost preusmerila tudi na pomen zagotavljanja samega dostopa do hrane (Shaw 2007b, 383). Amartya Sen je

zapisal, da je lakota posledica dejstva, da nekateri ljudje nimajo dovolj hrane, kar pa še ne pomeni, da dovolj hrane ni na voljo. Na spremembe v razmišljanju so vplivali tudi dokazi, da zelena revolucija v Aziji ni sama po sebi vodila k občutnemu zmanjšanju v stopnjah revščine in podhranjenosti (Clay 2002, 1). Koncept prehranske varnosti se je torej premaknil iz v celoti kmetijskega sektorja v bolj široko področje revščine in razvoja (prav tam). Ta premik se je odražal v mnogih pobudah na mednarodni ravni, na primer v širši definiciji prehranske varnosti, ki jo je sprejela FAO leta 1983, v katero je bil vključen tudi vidik dostopa do hrane (Huddleston v Maxwell 1996, 157).

Kasneje se je v razpravo o prehranski varnosti vpletel še kakovostni vidik. Ni pomembna samo količina hrane, ki je na voljo ter do katere lahko posameznik dostopa, temveč tudi kakovost te hrane. Definicija se je razširila na varno uporabo hrane in prehransko uravnoteženost (Clay 2002, 2). Preference glede hrane, določene bodisi socialno bodisi kulturno, so bile sedaj upoštevane (prav tam). Mnogi so začeli poudarjati tudi subjektivno dimenzijo prehranske varnosti (Maxwell 1996, 159). Ena izmed definicij iz tega obdobja tako poudarja, da bodo ljudje zadostno preskrbljeni s hrano šele takrat, ko bo sistem oskrbe s hrano deloval tako, da se bodo vsi znebili strahu pred tem, da bo hrane primanjkovalo. Prehranska varnost bo dosežena, ko bodo imeli vsi ljudje varen dostop do hrane, ki si jo želijo (Maxwell v Maxwell 1996, 159).

2.3 DIMENZIJE PREHRANSKE VARNOSTI

Skladno s tem razvojem danes velja, da prehranska varnost obstaja, v kolikor je zadoščeno trem pogojem: za zagotovitev prehranske varnosti mora biti hrana na razpolago, se pravi država mora razpolagati z zadostno količino hrane za vse prebivalce, vsi prebivalci morajo imeti dostop do nje, mora pa biti tudi zdrava in varna za uporabo (Mahiou 2006, 5). To so tri dimenzije prehranske varnosti, ki se jih upošteva pri analizi zadostne oskrbe prebivalstva s hrano. Omenja pa se še četrti vidik, in sicer stabilnost. Za zagotovljeno prehransko varnost morajo imeti prebivalci, gospodinjstva ali posamezniki dostop do ustrezne hrane ves čas. Tveganje, da bi prebivalci ta dostop izgubili zaradi nenadnih šokov (naravna nesreča, gospodarska kriza) ali cikličnih dogodkov (sezonska prehranska nevarnost), ne sme biti prisotno. Koncept stabilnosti se nanaša tako na dimenzijo razpoložljivosti kot na dimenzijo dostopa (FAO 2006a).

Kot nasprotje prehranske varnosti se je razvil tudi koncept prehranske nevarnosti. Ločimo dve vrsti, in sicer kronično in prehodno. Kronično prehransko nevarnost predstavlja trajna neustrezna oskrba s hrano zaradi nezmožnosti pridobitve hrane (Svetovna banka 1986, 8). Prizadene gospodinjstva, ki so dalj časa brez možnosti kupiti zadostno količino hrane ali pa jo proizvesti sami (prav tam). Prehodna prehranska nevarnost je začasna prekinitvev dostopa gospodinjstva do zadostne količine hrane (prav tam). Vzroki zanjo so nestabilne cene hrane, proizvodnja hrane ali dohodki gospodinjstva (prav tam). V najhujši obliki povzroči lakoto. Prav tako omenjamo tudi sezonsko prehransko nevarnost, ki nastopi le med slabšimi sezonami (Svetovna banka 2008, 94).

Vsaka izmed treh dimenzij prehranske varnosti se zagotovi na različne načine. Prva dimenzija, razpoložljivost hrane, se lahko zagotovi z domačo proizvodnjo, z uvozom hrane ali s pomočjo v hrani (FAO 2006a). Za izboljšanje druge dimenzije, dostopa do hrane, je potrebno prebivalcem zagotoviti dostopne cene, stabilne trge, primerne dohodke in ustrezno kupno moč (Evropska komisija 2009, 8). Tretja dimenzija, zdrava hrana, pomeni ustrezno in uravnoteženo dieto, ki zadovoljuje vse fiziološke potrebe (Evropska komisija 2009, 8). Poznavanje vseh treh dimenzij je pomembno za nadaljnjo analizo stanja podhranjenosti v podsaharski Afriki. Brez zagotovitve vseh dimenzij prebivalstvo namreč ni ustrezno nahranjeno. Prav tako je poznavanje dimenzij pomembno za analizo pomena, ki ga lahko ima kmetijstvo pri zagotavljanju celovite prehranske varnosti. V naslednjem poglavju bom raziskala, kakšno vlogo je imelo kmetijstvo v razvojnih teorijah nekoč, kakšna je njegova vloga danes in kako prispeva k izpolnitvi posameznih dimenzij prehranske varnosti.

3 KMETIJSTVO V RAZVOJNIH TEORIJAH

Kmetijstvo v večini držav v razvoju predstavlja velik del nacionalne proizvodnje in zaposluje večino delovne sile. V podsaharski Afriki na primer kmetijska proizvodnja predstavlja 30 % celotnega BDP, sektor pa zaposluje 60 % vseh zaposlenih (Diao in drugi 2006, 3)⁶. Zaradi tega predstavlja eno ključnih komponent vsake razvojne teorije (prav tam). V nadaljevanju bom predstavila, kako se je vloga kmetijstva v razvojnih teorijah spreminjala v zadnjih nekaj desetletjih.

3.1 ZGODNJE TEORIJE O KMETIJSTVU: LEWISOV MODEL

Eden glavnih razlogov za relativno nizko produktivnost kmetijstva v državah v razvoju je zanemarjanje tega sektorja v razvojnih strategijah vlad držav. Po mnenju razvojnega ekonomista W. Arthurja Lewisa mora država, če se želi uspešno razvijati in izboljšati standard naraščajočega prebivalstva, postopoma preseliti osrednje težišče svojega gospodarstva iz kmetijskega sektorja v industrijski sektor (Fei in Ranis v Figueroa 2004, 736). Omenjena teorija je v razvojnih strategijah prevladovala po drugi svetovni vojni. Med večjimi posledicami zanemarjanja podeželskega razvoja in poudarjanja rasti mest so bile obsežne migracije podeželskega prebivalstva v mesta (Todaro in Smith 2009, 436).

Lewisov model rasti je primer razvojne teorije, ki v ospredje postavlja hitro gospodarsko rast, temelječo na kmetijskem sektorju, ki industrijskemu sektorju dobavlja poceni hrano in presežek delovne sile (Todaro in Smith 2009, 432). Gre za proces, v katerem se gospodarstvo v razvoju premakne iz stagnacije v samozadostno rast. Lewisov članek iz leta 1954 z naslovom 'Gospodarski razvoj z neomejenimi zalogami dela' velja za enega najvplivnejših prispevkov k vzpostavitvi razvojne ekonomije kot akademske discipline (Kirkpatrick in Barrientos v Ghosh 2007, 5). Njegov model dveh sektorjev je tekom šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih let prejšnjega stoletja postal glavna teorija razvoja v državah tretjega sveta, kjer je delovne sile v izobilju, veliko podpornikov pa ima še danes (Todaro in Smith 2009, 115).

⁶ Južnoafriška republika ni vključena v to statistično analizo.

V Lewisovem modelu je gospodarstvo držav v razvoju sestavljeno iz dveh sektorjev. Na eni strani je tako imenovani tradicionalni podeželski sektor, ki je prenaseljen, njegov glavni cilj pa je preživetje. Značilnost tega sektorja je, da je mejna produktivnost dela enaka nič, kar pomeni, da je prisoten presežek delovne sile, ki se ga lahko črpa iz sektorja brez kakršnekoli izgube dohodka. Drugi sektor zaobsega moderni urbani industrijski sektor, za katerega je značilna visoka produktivnost in v katerega se premika delo kot proizvodni dejavnik iz tradicionalnega sektorja (Todaro in Smith, 115–116). Lewis je kot primer aplikacije tega modela navajal države, kjer je število prebivalcev zelo veliko v primerjavi s kapitalom in naravnimi viri (Lewis v Ghosh 2007, 8). Mejna produktivnost dela je potemtakem enaka nič ali celo negativna (prav tam).

Glavni poudarek modela torej sloni na selitvi dela iz enega sektorja v drugega (Todaro in Smith 2009, 115). Razlika med obema sektorjema se kaže v produktivnosti dela – enak tip dela ima višjo produktivnost v modernem kot v tradicionalnem sektorju (Islam in Yokota 2008, 362). Neenakost v produktivnosti dela pa predstavlja odmik od neoklasičnih paradigem popolne mobilnosti in enakih faktorskih donosov (prav tam). Gospodarstvo se lahko razvija s selitvijo dela iz tradicionalnega v moderni sektor (prav tam).

Lewis je predvideval, da je raven plač v modernem sektorju konstantna ter višja od ravni plač v tradicionalnem sektorju, ki je na preživetveni ravni. Višje plače v modernem sektorju Lewis pojasnjuje s potrebno motivacijo za selitev delavcev iz ruralnega v urbano področje. Pri konstantni ravni plač v modernem sektorju je krivulja ponudbe delovne sile iz tradicionalnega sektorja popolnoma elastična (Todaro in Smith 2009, 116). Proces samovzdrževane rasti modernega sektorja in selitev delovne sile iz kmetijskega v moderni sektor se nadaljuje, vse dokler se ne izčrpa zaloga le-te v tradicionalnem sektorju. Padajoče razmerje med delom in zemljo namreč pomeni, da mejna produktivnost tradicionalnega dela počasi raste (Todaro in Smith 2009, 118). Akumulirani kapital v modernem sektorju se vloži in tako omogoča prenos nove količine dela, kar le še spodbudi nadaljnje kopičenje kapitala ter njegovo ponovno vlaganje v moderni sektor. Ta proces poteka, dokler v tradicionalnem sektorju ni več presežka delovne sile (Ghosh 2007, 9).

Kar je Lewis zapisal v svojem članku leta 1954, so mnogi avtorji povzeli in do določene mere spremenili (Ghosh 2007, 5). Za oznako dualizma, ki ga predstavljata oba sektorja, so bili uporabljeni različni termini. V izvornem članku je Lewis uporabil izraza kapitalistični sektor in sektor za preživetje (*subsistence sector*) (Ghosh 2007, 10). Od takrat so bili v uporabi pomenski pari kot so urbani – ruralni, moderni – tradicionalni, tržni – netržni (Islam in Yokota 2008, 362). V delih Ranis in Fei-a⁷, ki sta nadalje razvijala Lewisovo idejo, pa najdemo uporabo dualizma industrijski – kmetijski (Ghosh 2007, 10). Sektorja torej v izvorniku nista bila povezana izključno s kmetijstvom in industrijo (Ghosh 2007, 9). Nujna predpostavka je le ponudba dela, ki mora biti neomejena v tradicionalnem sektorju, tako da ponudba pri določeni ceni presega povpraševanje (prav tam). S tem, ko nista posvetila dovolj pozornosti pomembnosti kmetijstva, sta Ranis in Fei ustvarila vtis, da je Lewis ta sektor zanemarjal (Figueroa 2004, 744). Vendar temu ni tako. Lewis je namreč že leta 1954 zapisal, da povečevanje industrijske proizvodnje ni dobičkonosno v kolikor hkrati ne narašča tudi kmetijska proizvodnja. Iz tega razloga gospodarstva, v katerih kmetijstvo stagnira, ne kažejo industrijskega razvoja (Figueroa 2004, 743). Lewis je prav tako dodal, da ne obstaja le ena teorija rasti, njegov namen pa bil predvsem razumeti osnovni ekonomski proces preobrazbe tradicionalnega gospodarstva v industrijsko (Ghosh 2007, 13). Lewis pravi, da to ne pomeni, da se je potrebno osredotočiti le na industrializacijo. S konkretnimi primeri ponazori, da je mogoče, da država obogati z izvozom kmetijskih proizvodov (Lewis v Figueroa 2004, 746).

V želji po hitri industrializaciji in urbanizaciji so države v razvoju torej večkrat izbirale politike in strategije, ki so ustvarjale neke vrste pristranskost oziroma preferenco do večjih mest (*urban bias*). Razvojni ekonomist Michael Lipton je pomembno vplival na razvoj t. i. teorije urbane pristranskosti v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Zagovorniki te teorije trdijo, da veliko držav v razvoju izvaja cenovne, davčne in investicijske politike, ki nesorazmerno favorizirajo večja mesta. Poudarjanje urbanega razvoja v državah v razvoju sprva povzroči gospodarsko rast, vendar je ta začasna in ne pomeni dolgoročnega, pravičnega razvoja, ki je možno le ob podpori kmetijstvu (Lipton v Bradshaw 1987, 224). Država se za

⁷ Prispevki omenjenih avtorjev so objavljeni v dveh esejih in knjigi (Ranis in Fei, 1961; Fei in Ranis, 1963, 1964) (Figueroa 2004, 736).

takšne politike odloča zaradi pritiskov kapitalistov in delavcev, ki živijo v mestih (Bradshaw 1987, 225). Pristranskost v korist mest povzroči neskladje med podeželjem in mesti kar se tiče porabe, višine plač in stopenj produktivnosti (Lipton v Bradshaw 1987, 225).

Najpomembnejši pokazatelj urbane pristranskosti predstavlja dejstvo, da se več domačega kapitala vlaga v ne-kmetijske dejavnosti kot v kmetijske. Ta praksa je ne le nepravilna, temveč tudi neučinkovita. Lipton je dokazal, da je, ob enakem obsegu naložb, donos na naložbe v kmetijskem sektorju dvakrat višji kot v nekmetijskem, iz česar sledi, da bi prerazporeditev vložkov v prid kmetijstvu povečala celotni nacionalni proizvod, povečala produktivnost dela v kmetijstvu v razmerju do dela v ostalih sektorjih in zmanjšala razlike v dohodkih med podeželjem in mesti (Bradshaw 1987, 225). Poleg vlaganja pa se kaže kot znak favoriziranja mest tudi davčna politika, ki pogosto relativno bolj obdavči prebivalce podeželja (Bradshaw 1987, 226). Še bolj kot davčna politike lahko na kmetijstvo negativno vpliva cenovna politika. Države v razvoju so velikokrat prirejale cene na škodo domačih kmetovalcev. Tržni odbori pod nadzorom države so od lokalnih kmetovalcev kupovali kmetijske proizvode, kot so kava, čaj in kakav, po umetno nizkih cenah ter potem prodajali te proizvode na izvoznih trgih po cenah, ki so takrat veljale v svetu. Dobiček, ki ga je država na ta način pridobila, je bil uporabljen za financiranje programov v industriji in drugih programov, ki so bili v prid mestnim elitam (Bradshaw 1987, 226).

Urbana pristranskost potemtakem ustvarja gospodarsko neučinkovitost in preprečuje dolgoročni razvoj v revnih državah. Lipton zaključuje, da bi, glede na to da večina prebivalcev držav tretjega sveta živi na podeželju in da je razmerje med naložbami in donosom v prid kmetijstvu, bilo smiselno domače vire preusmeriti v razvoj kmetijstva (Bradshaw 1987, 226).

3.2 KMETIJSTVO KOT SREDSTVO ZA RAZVOJ

V zadnjih letih je v razvojnih teorijah moč opaziti premik od poudarjanja hitre industrializacije k idejam o pomembnosti razvijanja kmetijstva in podeželja za doseganje rasti. Kot sta trdila tudi predhodno omenjena Lewis in Lipton, kmetijstvo lahko pozitivno vpliva na razvoj države. Moč, ki ga ima kmetijstvo za zmanjševanje

revščine in lakote, se je več kot očitno pokazala v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja med zeleno revolucijo v Aziji, predvsem v Indiji in na Kitajskem (Fan in drugi 2008, 1). V državah v razvoju tri četrtine ljudi živi na podeželju, večina pa je za svoje preživetje odvisna od kmetijstva (Svetovna banka 2008, 1). Glede na to, v kakšnem okolju živijo in kaj počnejo, je podpiranje kmetijstva nujno za doseganje prvega milenijskega razvojnega cilja (prav tam). Kmetijstvo danes milijonom revnih po svetu omogoča izhod iz revščine, seveda s pravilnimi politikami in zadostnim vlaganjem vanj.

Rast BDP, ki izvira v kmetijstvu, je vsaj dvakrat učinkovitejša pri odpravljanju revščine kot rast BDP, ki izvira v sektorjih izven kmetijstva. Na Kitajskem je bila na primer agregatna rast, ki je izvirala iz kmetijstva, 3,5-krat učinkovitejša pri zmanjšanju revščine kot rast, ki je izvirala iz sektorjev izven kmetijstva (Svetovna banka 2008, 6). Gollin dokazuje, da je rast kmetijske produktivnosti kvantitativno pomembna za razlago rasti BDP na zaposlenega. Ta k rasti BDP prispeva 54 % . Države, v katerih kmetijska produktivnost narašča, lahko delovno silo premestijo iz kmetijskega sektorja v druge sektorje. To predstavlja še nadaljnjih 29 % rasti BDP. Ostalih 17 % rasti BDP izvira v nekmetijskem sektorju (Gollin v Diao 2006, 6–7).

Kmetijska rast lahko v zgodnjih stopnjah industrializacije vpliva tudi na splošno gospodarsko rast. Singer opisuje strategijo uravnotežene rasti, ki poudarja, da povečanje kmetijske produktivnosti vpliva na notranje povpraševanje po potrošnih dobrinah domače industrije, ki se prav tako poveča. Na ta način kmetijstvo podpira industrializacijo (Singer v Diao 2006, 9). Kmetijstvo pa na gospodarsko rast vpliva tudi in predvsem zaradi stabilizacije domače proizvodnje hrane ter posledično večje prehranske varnosti. Ponavljajoče se krize hrane ogrožajo tako politično kot gospodarsko stabilnost in na ta način zmanjšujejo učinkovitost naložb. Uvožena hrana lahko začasno reši takšno krizo, vendar to ne predstavlja trajne rešitve za dolgoročno prehransko varnost (Diao 2006, 10). Kmetijstvo je v današnjem kontekstu pomembno torej predvsem zaradi pozitivnih učinkov, ki jih ima na stabilnost oskrbe s hrano.

Kmetijstvo ima dve izstopajoči značilnosti v začetnih fazah razvoja, in sicer to, da proizvaja dobrine, ki neposredno zadovoljijo človekove potrebe, ter dejstvo, da kmetijska proizvodnja povezuje človekovo delo z naravnimi viri (Diao 2006, 3). Ob predpostavki, da so naravni viri prosto dostopni, so bili zgodnji razvojni teoretiki

prepričani, da se lahko kmetijstvo razvija neodvisno od ostalih gospodarskih dejavnosti (prav tam). Vendar je kmetijstvo v resnici odvisno od fiksnega dela zemlje, kar pomeni, da je njegovo širjenje omejeno (prav tam). Če se želi kmetijstvo izogniti stagnaciji, mora rast kmetijske proizvodnje dosegati rast prebivalstva (prav tam). Tudi Yang in Zhu ugotavljata, da brez kmetijske proizvodnje gospodarstvo ne more preseči omejitev fiksne zaloge naravnih virov, torej ne more vzdrževati gospodarske rasti (Yang in Zhu v Diao 2006, 4). Ne glede na to, kako hitro raste ne-kmetijski sektor, stagnacija kmetijske proizvodnje v zgodnjih fazah razvoja preprečuje strukturno preobrazbo iz tradicionalnega v moderno gospodarstvo (prav tam).

Rast kmetijstva torej neposredno prispeva k doseganju prehranske varnosti, pripomore k zmanjševanju revščine in deluje kot motor skupne gospodarske rasti v večini držav v razvoju. Za diplomsko delo je pomembna predvsem povezava med kmetijstvom in prehransko varnostjo.

3.3 POVEZAVA MED KMETIJSTVOM IN PREHRANSKO VARNOSTJO

Kmetijstvo igra ključno vlogo pri doseganju vseh treh dimenzij prehranske varnosti. Da je hrana na voljo, se zagotovi z visoko produktivnim kmetijstvom. Prav tako je kmetijska proizvodnja kot glavni vir dohodka večine revnih prebivalcev podeželja pomembna za drugi vidik prehranske varnosti – dostop do hrane. Kmetijski proizvodi so ponavadi živila visoke hranilne vrednosti, kar pomeni, da kmetijstvo zagotavlja tudi tretjo dimenzijo varne uporabe hrane (Svetovna banka 2008, 94). Povečanje in stabilizacija domače proizvodnje hrane je ključna predvsem v državah, kjer so pogoste krize oskrbe s hrano ter negotova dobava pomoči v hrani (Svetovna banka 2008, 3). Prav tako je nujna v državah z zunanjetrgovinskim primanjkljajem ali nezadostno infrastrukturo za uvoz hrane in velikim številom gospodinjstev s slabim dostopom do trgov s hrano (Svetovna banka 2008, 94). Neposredna povezava med kmetijstvom in posamezno dimenzijo prehranske varnosti je natančneje opisana v nadaljevanju.

3.3.1 Razpoložljivost hrane

Naraščanje cen hrane sredi sedemdesetih let je veliko držav zaradi dragega uvoza usmerilo k doseganju samozadostnosti v hrani skozi domačo proizvodnjo. Mednarodna trgovina lahko danes zaradi bolj prepletenih mednarodnih trgov sicer stabilizira cene in razpoložljivost hrane, vseeno pa je v državah, ki temeljijo na kmetijstvu, razpoložljivost hrane še vedno zaskrbljujoča. Proizvodnja hrane je v veliko državah, ki temeljijo na kmetijstvu, odvisna od dežja. Zaradi klimatskih sprememb prihaja do velikih nihanj v padavinah in posledično v obsegu proizvodnje (Svetovna banka 2008, 94–95). Med sušnimi obdobji nastopi problem pomanjkanja hrane na nacionalni ravni. V večini držav se ta problem poskuša rešiti z uvozom, tako so številne države, ki temeljijo na kmetijstvu, neto uvoznice hrane. V zadnjih desetih letih so uvozile povprečno 14 % svoje celotne porabe hrane, kar pomeni, da so stopnje odvisnosti teh držav od uvoza zelo visoke (Svetovna banka 2008, 95). Stopnja odvisnosti od uvoza hrane v Gvineji-Bisao je na primer več kot 40 % (prav tam). Pri tako visoki stopnji odvisnosti od uvoza še tako majhna nihanja v ceni hrane vplivajo na zmožnost uvoza. Pri porastu cen se ta zmožnost zmanjša, kar ima negativne posledice za razpoložljivost hrane na nacionalni ravni. Zaradi nizke cenovne elastičnosti povpraševanja po osnovnih živilih, nizke domače proizvodnje in pomanjkanja uvoza, domače cene hrane močno narastejo, medtem ko se realni dohodki revnih potrošnikov, med katerimi je veliko kmetovalcev, znižajo (Svetovna banka 2008, 95). Za zmanjšanje odvisnosti od uvoza je potemtakem za države v razvoju razvijanje lastnega kmetijskega sektorja nujno.

3.3.2 Dostop do hrane

Za večino podhranjenih je pomanjkanje dostopa do hrane precej večji problem kot razpoložljivost hrane. Le ena petina lačnih živi v urbanih območjih, večina tistih, ki jih prizadene prehranska nevarnost, pa živi na podeželju, kjer se hrana sicer prideluje, vendar so neto kupci in ne neto prodajalci le-te. Revščina omejuje njihov dostop do hrane na tržišču. Kmetijstvo podeželskim prebivalcem, predvsem ženskam, predstavlja

vir dohodkov. Na ta način celo bolj prispeva k povečanju prehranske varnosti kot pa preko zagotavljanja razpoložljivosti hrane. (Svetovna banka 2008, 95).

3.3.3 Varna uporaba hrane

Zaužitje nezdrave in neustrezne hrane lahko pri posameznikih povzroči nižjo produktivnost oziroma omeji njihove sposobnosti za delo. Po nekaterih podatkih je lahko posledica nižje produktivnosti tudi do 10 % nižji celotni življenjski zaslužek v primerjavi s tistimi, ki se prehranjujejo zdravo in jim produktivnost ne peša (Svetovna banka 2008, 95). Na državni ravni lahko manjša produktivnost v najbolj prizadetih državah pomeni tudi od 2–3 % nižji bruto domači proizvod (prav tam). Zato je zelo pomembno, da ima zaužita hrana ustrezno kalorično vrednost. To, da je hrana na voljo in dostopna, ni dovolj. Biti mora tudi ustrezne kvalitete in raznolikosti, varno pripravljena, zaužiti pa jo mora zdrav človek. Bolezen namreč zmanjšuje zmožnost, ki jo ima telo, da spremeni zaužito hrano v ustrezno prehrambeno vrednost. Hrana nizke kakovosti vodi do tako imenovane skrite lakote, ki lahko povzroči bolezen, slepoto ali prezgodnjo smrt (Svetovna banka 2008, 95). Biotehnologija v kombinaciji s tradicionalnim kmetovanjem danes omogoča pridelavo živil višje kakovosti, vendar se pri tem pojavlja problem vprašanja gensko spremenjenih živil (Svetovna banka 2008, 95).

3.4 *VLAGANJE V KMETIJSTVO*

Kmetijstvo torej pozitivno vpliva na zagotavljanje prehranske varnosti, v nadaljevanju pa bom predstavila, kakšen pomen ima vlaganje za učinkovitejše kmetijstvo in kakšna je trenutna situacija naložb v kmetijstvo. Svet je povečini preskrbljen s hrano, vendar globalna prehranska varnost kljub temu ni samoumevna zaradi vse večjega pomanjkanja virov in grožnje klimatskih sprememb. Povpraševanje po hrani bo v prihodnosti prav tako naraslo zaradi večjega števila prebivalcev. Do leta 2050 naj bi bilo na svetu približno 2,3 milijarde ljudi več (Svetovna banka 2009, xiv). Kljub temu letna rast proizvodnje žita upada, kar povečuje cene hrane. Za doseganje

globalne prehranske varnosti je potrebno večje vlaganje v kmetijstvo (Svetovna banka 2009, xiv).

Vlaganje v kmetijstvo predstavlja najmočnejši vzvod za rast ter posledično zmanjševanje revščine in lakote v državah v razvoju, naložbe pa morajo pospremiti programi, ki ljudem zagotavljajo dostop do pridelane hrane (FAO 2009, 5). Krepitev sektorja kmetijstva je ključna za doseganje milenijskih razvojnih ciljev (FAO 2010e). Kljub temu je obseg sredstev, namenjenih kmetijstvu v državah v razvoju, majhen in pogosto označen za nezadostnega. Med leti 1980 in 1990 so države v razvoju pod pritiskom Svetovne Banke in Mednarodnega denarnega sklada pristale na določene strukturne prilagoditve (FAO 2010e). Te prilagoditve so vodile k zmanjšanju javnih sredstev, namenjenih kmetijskemu sektorju (prav tam). Med leti 1990 in 2000 je bil obseg sredstev, namenjenih kmetijstvu, zelo majhen (Omilola in drugi 2010, 16). Leta 2004 so države, ki temeljijo na kmetijstvu, temu namenjale le 4 % sredstev celotnega proračuna (FAO 2010e).

Tudi obseg uradne razvojne pomoči, namenjene kmetijstvu, se je občutno zmanjšal, in sicer z najvišje točke 17 % leta 1979, ko je bil potek zelene revolucije na višku, na le 3,5 % leta 2004 (FAO 2010e). V absolutnem merilu se je obseg prav tako občutno zmanjšal: z 8 milijard dolarjev leta 1984 na 3.5 milijarde dolarjev leta 2005 (prav tam).

Stanje naložb v kmetijstvo je torej globalno gledano zaskrbljujoče. Analiza obsega vlaganja v kmetijstvo v podsaharski Afriki (kar pokriva moja druga hipoteza) mi bo podala bolj natančno sliko o tem, kakšna je situacija z naložbami v regiji, ki jo obravnavam. Preden pa se lotim analize obsega naložb, je potrebno raziskati nekaj osnovnih regionalnih dejstev o kmetijstvu, prehrabnih vzorcih in proizvodnji hrane.

4 PREHRANSKA VARNOST V PODSAHARSKI AFRIKI

V tem poglavju bom predstavila nekaj splošnih značilnosti oblike kmetijstva, ki prevladuje v podsaharski Afriki. Poudarek bo predvsem na tradicionalnih značilnostih, ki še danes vplivajo na to, kako ljudje pridelujejo hrano v tem delu sveta. Sledi opis prehrabnenih vzorcev in predstavitev nekaterih kazalcev obsega proizvodnje hrane, kar bo podlaga za preverjanje prve hipoteze. Splošni kazalci kmetijske proizvodnje nam dajo podatek o tem, ali je Afrika sposobna pridelati dovolj hrane za svoje prebivalstvo, za preverjanje prve hipoteze pa bom vključila še del prvega razvojnega milenijskega cilja, ki bolj celostno zajame prehransko varnost in preverja stanje podhranjenosti prebivalstva. Na koncu poglavja bom analizirala še obseg vlaganja v kmetijstvo.

4.1 ZNAČILNOSTI KMETIJSTVA PODSAHARSKE AFRIKE

Način, kako kmetijstvo vpliva na razvoj, se razlikuje med državami, odvisen je namreč od tega, v kolikšni meri se države naslanjajo na kmetijstvo kot vir gospodarske rasti in sredstvo za zmanjševanje revščine. Poročilo Svetovne banke o kmetijstvu za razvoj iz leta 2008 države v razvoju glede na tip kmetijstva deli na tri regije. Za vsako izmed regij so primerne različne politike za razvoj kmetijstva. V tako imenovanih urbaniziranih državah skoraj polovica prebivalstva živi v mestih. Kmetijstvo zelo malo prispeva h gospodarski rasti. Takšne države najdemo predvsem v Latinski Ameriki, do neke mere tudi v vzhodni Evropi in osrednji Aziji (Svetovna banka 2008, 37–38). Največje število podeželskega prebivalstva na svetu živi v državah v preobrazbi (*transforming countries*), in sicer 2,2 milijarde ljudi. Delež revnih, ki živijo na podeželju, je v teh državah približno 80-odstoten. Med dohodki v mestih in na podeželju obstaja velik prepad, kar ustvarja tudi politične napetosti (Svetovna banka 2008, 30). Kmetijstvo prispeva samo majhen delež h gospodarski rasti, v povprečju 7 % (Todaro in Smith 2009, 438). Večina prebivalcev južne in vzhodne Azije, severne Afrike in Bližnjega Vzhoda živi v teh državah (prav tam).

Države podsaharske Afrike spadajo med države, ki temeljijo na kmetijstvu, kar pomeni, da je kmetijstvo gonilna sila gospodarske rasti. Med leti 1993 in 2005 je v teh

državah kmetijstvo predstavljalo približno tretjino skupne rasti BDP (Svetovna banka 2008, 30). 68 % vseh prebivalcev živi na podeželju (prav tam). Glede na velikost je kmetijski sektor ključen za razvoj. Afriška celina razpolaga z velikimi količinami obdelovalnih površin in delovne sile, kar predstavlja dobre pogoje za kmetijsko proizvodnjo, redne dohodke in prehransko varnost, seveda s pomočjo trajnih politik in učinkovitih strategij za preoblikovanje afriškega kmetijstva. Te strategije se morajo spopasti z izzivi, ki so prisotni v podsaharski Afriki: nizke naložbe in nizka produktivnost kmetijstva, slaba infrastruktura, pomanjkanje finančnih sredstev za kmetijske raziskave, neustrezna uporaba tehnologij in pripomočkov, ki povečajo donosnost, ter slabo sodelovanje med kmetijskim in drugimi sektorji (UN Economic Commission for Africa 2009, 117).

Prevladujoča oblika kmetijstva v državah podsaharske Afrike je tako imenovano kmetovanje za preživetje (*subsistence farming*). Večina kmetovalcev v tropski Afriki pridelava komaj za svoje preživetje. Glavni vložek v kmetijstvo v teh državah predstavlja delo družinskih članov in delo ostalih vaščanov (Todaro in Smith 2009, 447). Kmetovanje poteka predvsem na ravni vaške skupnosti. Prav tako je zanimivo izpostaviti tradicionalno pravico, ki jo ima vsaka družina v vasi (tako nuklearna kot razširjena), tj. dostop do zemlje in vode v neposredni bližini. Vsem družinam, ki niso članice iste skupnosti, je ta dostop onemogočen, četudi gre za pripadnike istega plemena (Todaro in Smith 2009, 447).

Kmetovanje za preživetje kot tradicionalna oblika kmetovanja v Afriki prevladuje zaradi treh zgodovinskih razlogov:

- Tradicionalne oblike kmetovanja brez uporabe strojev se izvajajo le na manjših zemljiščih. Družine obdelujejo majhne površine zemlje, orodje, ki ga pri tem uporabljajo, pa je tradicionalno in enostavno. Živali zaradi mrčesa kot je ce ce muha ali zaradi pomanjkanja krme, predvsem med sušnimi obdobji, skorajda ne sodelujejo pri obdelavi polj.
- Tradicionalno se je zaradi posebnega načina obdelovanja zemlje uporabljalo zelo malo gnojil. Ker ima vsaka družina za kmetovanje na voljo le majhen del zemlje, je ta intenzivno obdelan. Ko se en del izčrpa, se očisti novo področje ter proces odstranjevanja plevela in sajenja se ponovi. Področje, ki se je prej uporabljalo za pridelavo, medtem počiva. Pod takšnimi pogoji uporaba gnojil,

tako naravnih kot kemijskih, ni nujno potrebna, potrebno pa je izpostaviti tudi težave pri dostopu afriških prebivalcev do gnojil.

- Tretja značilnost je nihanje v razpoložljivosti delovne sile. Med najbolj delovno intenzivnimi obdobji, to je v sezoni sajenja in odstranjevanja plevela, je delovne sile premalo, v drugih obdobjih pa je delovne sile preveč. Začetek sajenja določa obilno deževje. Ker je v Afriki ponavadi le ena deževna sezona, povpraševanje po delovni sili med prvimi tedni deževja presega ponudbo. (Todaro in Smith 2009, 448)

V preteklosti se je rezultat teh treh prepletajočih se značilnosti kazal v relativno stalni nizki ravni produktivnosti kmečke delovne sile v Afriki (Todaro in Smith 2009, 448). Dokler je število prebivalstva ostajalo enako, je takšen vzorec še omogočal zadostno količino hrane za preživetje večini afriških plemen (prav tam). Ker se število prebivalstva v Afriki zvišuje, pa se mora način kmetovanja preoblikovati in posodobiti, če želi slediti omenjeni hitri rasti prebivalstva. Število prebivalcev podsaharske Afrike je doseglo točko, ko tradicionalno kmetovanje z menjavo obdelovalnih površin ne zadošča več (Todaro in Smith 2009, 435). Iste obdelovalne površine je potrebno uporabiti vsako leto, zato se zelo hitro izčrpajo, tu pa nastopi problem prej omenjenega omejenega dostopa afriških kmetovalcev do gnojil. Afriški kmetovalci uporabijo manj kot 10 kilogramov gnojil na hektar zemlje, kar je v primerjavi s 100 kilogrami v južni Aziji zelo malo (Todaro in Smith 2009, 448). Razloge za to najdemo v visoki ceni pa tudi v slabih izkušnjah z gnojili v preteklosti. Gnojila na afriškem trgu so namreč pogosto slabe kakovosti. V devetdesetih letih je 43 odstotkom analiziranih gnojil, ki so jih dobavljali v Zahodno Afriko, primanjkovalo osnovnih mineralov, kar pomeni, da so bila praktično neučinkovita (Svetovna banka 2010a, 2). Slabe izkušnje s takšnimi gnojili revne kmetovalce po vsej verjetnosti odvrnejo od nadaljnjega nakupa (prav tam). Tržišče gnojil je uravnavano s strani države, kar pomeni, da bi morali pooblaščeniki uradniki kakovost gnojil preveriti (Svetovna banka 2010a, 16). Zaradi neustreznih laboratorijev, neznanja pa tudi prisotnosti korupcije se nadzor nad gnojili ne izvaja učinkovito (prav tam).

Za afriško celino je pomembno tudi vprašanje lastništva zemlje. Skozi zgodovino je bila prisotna posebna filozofija, kar se tiče lastništva. Kot pravi eden

izmed lokalnih pregovorov: v Afriki zemlja ne pripada človeku, temveč človek pripada zemlji (Goutier 2009, 14). Kljub temu lahko po obdobjih najdemo veliko različnih lastniških sistemov. Lastništvo nad zemljo se je včasih podeljevalo na ravni vaške skupnosti. Vaški poglavar je posamezniku in njegovi družini dodelil kos zemlje, vendar ne v neposredno last, ampak le za njegovo uporabo (Goutier 2009, 14). V obdobju kolonizacije so si zemljo razdelili evropski prišleki. Zemljo so zasegli na podlagi pomanjkljivih zakonov. Na tradicionalna pravila niso skušali vplivati, hkrati pa jih tudi niso integrirali v nov sistem. Pripisovanje lastništva določenim kosom zemlje se je s strani afriških držav, predvsem avtokratskih, nadaljevalo tudi po procesu dekolonizacije (Goutier 2009, 16). Na tem področju še vedno prevladuje velika zmeda, zakoni in registri pa so nepopolni. Leta 1998 je bil po ocenah OZN le 1 % zemlje v Afriki ustrezno registriran (Goutier 2009, 16). Institucije, kot je na primer Svetovna banka, pozivajo afriške države, da uredijo to področje in dodelijo zemljo podjetjem ali fizičnim osebam. Registracija lastništva zemlje je postala celo pogoj za sodelovanje pri programih strukturnega prilagajanja (Goutier 2009, 16). Kljub temu ostajajo podatki o lastništvu zemlje v podsaharski Afriki pomanjkljivi, postopek pa je zapleten in vključuje veliko birokratskih ovir (prav tam).

Afriške države torej spreminjajo svojo zakonodajo in urejajo področje lastništva zemlje, vendar to urejanje vse prevečkrat ne upošteva pravice, želje in potrebe lokalnih prebivalcev. Tuje države ter predvsem evropske, azijske in ameriške multinacionalke si prizadevajo za pridobitev čim večjih območij v Afriki za pridelavo hrane in drugih dobrin, na primer za predelavo v biogoriva. Na afriški zemlji se torej gojijo dobrine, namenjene izvozu, ki na življenje in preskrbljenost lokalnih prebivalcev nimajo nobenega vpliva. Med najbolj znane nedavne primere med drugim sodijo: najem zemlje na Madagaskarju s strani azijskega podjetja Daewoo, najem 850000 hektarjev zemlje v Ugandi s strani Egipta ter pridobitev zemljišč za potrebe pridobivanja biogoriv v Tanzaniji, Etiopiji in Mozambiku s strani britanskega podjetja *Sun Bio Fuels* (Buckens 2009, 20). Omenjena dejanja spreminjajo razmere v podsaharski Afriki in imajo velike posledice za način kmetovanja.

Poročilo Svetovne banke iz leta 2008 opozarja tudi, da višja produktivnost v Afriki ni možna brez izboljšanja upravljanja z zemljo in vodo. Podsaharska Afrika mora nadomestiti hranljive snovi, ki jih je prebivalstvo desetletja črpalo iz tal. Razviti je

potrebno tržišča, na katerih se trguje z gnojili, in prebivalcem omogočiti dostop do kakovostnih gnojil. Podobno velja tudi za semena in ostale vložke v kmetovanje. Odvisnost od manj kvalitetnih semen in izčrpane zemlje predstavlja velik problem za regijo (Todaro in Smith 2009, 448).

4.2 PREHRAMBENI VZORCI IN OBSEG PROIZVODNJE HRANE

Prehrambeni vzorci, ki prevladujejo v Afriki, so: riž, zelenjava, koruza, bombaž, palmovo olje, govedina, mlečni izdelki, perutnina in ribe, v posameznih regijah pa najdemo tudi kasavo, sirek in proso (UN Economic Commission for Africa 2009, 119). Zaradi raznolikih prehrabnih vzorcev in klimatskih razmer v različnih delih Afrike prevladujejo različna živila. Zahodna Afrika tako na primer izstopa kot glavni potrošnik riža, prosa, sirka in oljnih semen. Vzhodna Afrika izstopa po porabi rib, fižola in kasave. V južni Afriki v razmerju do preostale afriške celine pojedjo največ koruze, v osrednji Afriki, kjer je podhranjenost sicer najbolj razširjena, pa ni izstopajočega živila (UN Economic Commission for Africa 2009, 119). V spodnji tabeli so bolj natančno predstavljeni prehrabni vzorci na afriški celini.

Tabela 4.1: Poraba ključnih živil po regijah v letu 2004 (v %)⁸

	Osrednja Afrika	Vzhodna Afrika	Severna Afrika	Južna Afrika	Zahodna Afrika	Afrika
Koruza	2,6	30,6	17	32	17,7	100
Fižol	5,4	44,6	2,1	9,8	38,1	100
Riž	2,4	19,9	2,2	7,2	48,5	100
Oljna semena	8,1	20,8	4,1	5,1	61,9	100
Govedina	5,7	26,0	30,6	23,1	14,6	100
Mleko	2,5	22,5	52	15	8	100
Perutnina	2,7	7,8	38,2	36,6	14,7	100
Ribji proizvodi	7,9	38	21,2	10,1	22,8	100
Kasava	5,0	45,9	0,4	14,2	34,5	100

⁸ V tabeli je vključen tudi podatek za Severno Afriko, ki ne spada pod podsaharsko Afriko.

Proso	3,6	10,7	5,0	3,1	77,6	100
Sirek	5,7	17	23,3	3,8	50,2	100

Vir: UN Economic Commission for Africa (2009, 119).

Tako del kmetijstva, namenjen proizvodnji osnovnih prehrabnih živil, ki niso namenjena izvozu, kot tudi del kmetijstva, namenjen proizvodnji živil za izvoz, igrata pomembno vlogo pri zmanjševanju revščine in vzpodbujanju gospodarske rasti. Največji del proizvodnje je namenjen domačemu trgu. Osnovna prehrabna živila v lokalnih prehranskih vzorcih namreč prevladujejo, pogosto pa je domače gospodarstvo predvsem zaradi visokih stroškov transporta in stroškov trženja tudi precej izolirano od svetovnih tržišč (Svetovna banka 2008, 32). Povečanje produktivnosti pri pridelavi osnovnih živil pomeni večjo ponudbo teh živil in znižanje cen hrane. Nabor pridelkov, namenjenih izvozu, se zadnja leta močno širi, predvsem zaradi globalizacije in novih proizvajalcev, ki povečujejo konkurenco v tem sektorju. Gana je s proizvodnjo kakava dober primer uspešnosti afriških držav na mednarodnih trgih. Izvoz kakava iz Gane se je povečal iz 390000 ton leta 2001 na 740000 ton leta 2006 (Svetovna banka 2008, 33). V izvozno usmerjenem kmetijstvu se prav tako najde vedno več proizvodov z višjo dodano vrednostjo, kot so na primer zelenjava, cvetje in ribe. Za večino držav, temelječih na kmetijstvu, izvoz kmetijskih pridelkov predstavlja velik del njihove zunanje trgovine. Pridelava živil za izvoz lahko poveča gospodarsko rast, vendar obstaja tveganje, da bo preveliko spodbujanje pridelave omenjenih pridelkov namesto osnovnih prehrabnih živil vodilo k pomanjkanju hrane, predvsem med slabimi letinami in v trenutkih krize. (Svetovna banka 2008, 33–34)

Od vseh regij na svetu ima Afrika največje težave pri povečevanju svoje kmetijske proizvodnje skladno s hitro naraščajočim prebivalstvom (Todaro in Smith 2009, 449). Število prebivalstva v podsaharski Afriki se močno povečuje, gostota prebivalstva se je med letoma 1990 in 2005 povečala za 150 % , in sicer z 2171 prebivalcev na kvadratni kilometer leta 1990 na 3223 leta 2005 (Svetovna banka 2010b). Kmečko prebivalstvo je v enakem obdobju naraslo za približno 98 milijonov (prav tam). Hkrati se je zmanjšal tudi obseg obdelovalnih površin na prebivalca z 0,31 hektarja na 0,25 hektarja. Podatki so prikazani v spodnji tabeli.

Tabela 4.2: Gostota prebivalstva, število kmečkega prebivalstva ter obseg obdelovalnih površin v podsaharski Afriki (po letih)

Indikator	1990	1995	2000	2005
Gostota prebivalstva (prebivalci na kvadratni kilometer)	2171	2489	2844	3223
Kmečko prebivalstvo (številke)	333,7 mio	366,2 mio	399,2 mio	431,8 mio
Obdelovalne površine (ha na prebivalca)	0,31	0,29	0,26	0,25

Vir: Svetovna banka (2010b).

Podsaharska Afrika je edina regija, kjer se obseg kmetijske proizvodnje na prebivalca v skupnem obdobju zadnjih štirih desetletij ni povečeval (Wik in drugi 2008, 4)⁹. Enak trend se opazi pri obsegu proizvodnje hrane na prebivalca (Wik in drugi 2008, 5). Vse regije relativno uspešno dohajajo svoje naraščajoče prebivalstvo s proizvodnjo hrane, podsaharski Afriki pa to ne uspeva (prav tam). V spodnji tabeli je prikazana realna stopnja rasti kmetijskega BDP na prebivalca. Leta 1990 je bila stopnja -4,6 % , sredi devetdesetih let se je spremenila v pozitivno, leta 2000 pa je ponovno znašala -1,6 % (Svetovna banka 2010b). Leta 2005 je bila realna stopnja rasti kmetijskega BDP na prebivalca 2,7 odstotna (prav tam).

Tabela 4.3: Realna stopnja rasti kmetijskega BDP 1990–2005 (v %)

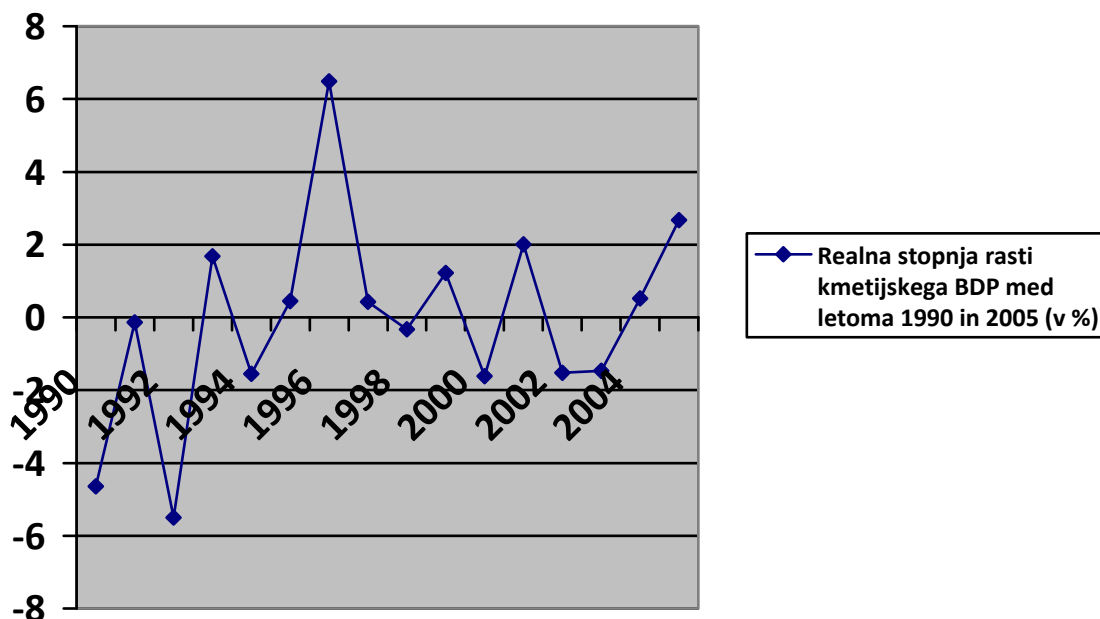
Indikator	1990	1995	2000	2005
Realna stopnja rasti kmetijskega BDP med letoma 1990 in 2005 (v %)	-4,64	0,45	-1,61	2,67

Vir: Svetovna banka (2010b).

Bolj nazorno gibanje stopnje rasti kmetijskega BDP od začetka devetdesetih do leta 2005 prikazuje graf 4.1.

⁹ Za primerjavo: v regiji vzhodne Azije in Pacifika se je v zadnjih 45-ih letih obseg kmetijske proizvodnje na prebivalca povečal za skoraj 80% (Wik in drugi 2008, 4).

Graf 4.1: Gibanje stopnje rasti kmetijskega BDP 1990–2005

Vir: Svetovna banka (2010b).

Letna stopnja rasti proizvodnje hrane na prebivalca je med leti 1986 in 1995 znašala -0,4 % , med leti 1996 in 2005 pa -0,2 % (FAO 2006b, 124). Podrobnejši podatki za vsako izmed afriških držav so v prilogi A.

Veliko posameznih držav ima negativno letno stopnjo proizvodnje hrane na prebivalca. Med letoma 1996 in 2005 ste imeli dve državi (Demokratska republika Kongo in Bocvana) negativno stopnjo višjo od -3 % (FAO 2006b, 124). Pri sedemindvajsetih državah pa je v obdobju med 1996 in 2005 letna stopnja pozitivna, najvišja je pri Gambiji, kjer znaša 4,9 % . Razlike so posebej opazne, če analizo opravimo na ravni regij. V Zahodni Afriki je proizvodnja hrane na prebivalca narasla za 46 % od začetka osemdesetih let, v ostalih regijah podsaharske Afrike pa je negativna (Development Policy Forum 2010, 24).

V Afriki so pogoste tudi fluktuacije oziroma nihanja, ki jih povročajo klimatske spremembe. V Sudanu je na primer variabilni koeficient proizvodnje osnovnih živil 25 % , kar pomeni, da se vsakih šest let zgodi pomanjkanje vsaj 25 % povprečne proizvodnje hrane (Svetovna banka 2008, 95). Tudi druge države imajo podobno visoke

koeficiente: Niger in Malavi 18 % , Ruanda 15 % , Burkina Faso, Čad, Kenija, Uganda in Jemen nad 10 % (prav tam).

Za podsaharsko Afriko pa je obetajoče dejstvo, da sta tako stopnja rasti skupnega obsega kmetijske proizvodnje kot obsega proizvodnje hrane pozitivni v zadnjih petnajstih letih (Wik in drugi 2008, 5). Spodnja tabela prikazuje indeks bruto proizvodnje hrane, ki že od začetka devetdesetih let konstantno narašča.

Tabela 4.4: Indeks bruto proizvodnje hrane (1999 – 2001 = 100) po letih

Indikator	1990	1995	2000	2005
Indeks bruto proizvodnje hrane (1999 – 2001 = 100)	73,46	85,05	99,97	108,86

Vir: Svetovna banka (2010b).

Opaziti je tudi naraščanje stopnje kmetijskega BDP na prebivalca v nekaterih državah. Države Gana, Angola, Benin in Malavi so imele letno rast kmetijskega BDP na prebivalca na stopnji 2 % ali več v zadnjih petnajstih letih (Wik in drugi 2008, 5). Sudan, Burkina Faso, Mozambik, Gvineja in Etiopija so imele rast nad 1 % (prav tam). V vseh državah, v katerih je bila rast kmetijstva nad 1 % , je bilo zaznati tudi rast BDP v stopnjah med 1,2 % in 4 % (razen v Angoli, kjer je bila stopnja 0,9 %) (prav tam). Razlike med državami torej obstajajo, nekatere države kažejo spodbudne stopnje rasti za prihodnost.

Regija podsaharske Afrike je neto uvoznica hrane. Zmanjševanje obsega proizvodnje hrane na prebivalca se je začelo kazati predvsem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Leta 1981 je proizvodnja hrane na prebivalca znašala le še 86 % obsega, ki ga je dosegala v letih 1969–71 (Christensen in Witucki 1982, 889). Med leti 1966 in 1970 je bila podsaharska Afrika neto izvoznica hrane. Med leti 1976 in 1980 pa je že postala uvoznica (Paulino 1986, 31). Konec sedemdesetih se je na primer uvoz žitaric na regionalni ravni povečal kar za 300 % (Christensen in Witucki 1982, 889). Leta 1970 je uvoz namreč obsegal 2,3 milijone metričnih ton, leta 1980 pa 8,6 milijonov (prav tam). Podsaharska Afrika ostaja neto uvoznica od leta 1980 do danes. Celina je tako postala ranljivejša za pogoste krize v oskrbi s hrano ter odvisna od pomoči v hrani in uvoza. Leta 2004 je celotna regija uvozila za približno 908 milijonov ameriških

dolarjev hrane (FAO 2006b, 141). V tabeli spodaj so predstavljeni natančnejši podatki o uvozu, v prilogi B pa tudi podatki za posamezne države.

Tabela 4.5: Podatki o izvozu in uvozu kmetijskih proizvodov za podsaharsko Afriko

	Kmetijski izvoz (v milijonih US) 2002 - 2004	Kmetijski uvoz (v milijonih US) 2002 - 2004	Kmetijski izvoz kot del celotnega izvoza (v %) 2002 - 2004	Kmetijski uvoz kot del celotnega uvoza (v %) 2002 - 2004	Neto uvoz hrane (v tisočih US) 2004	Kmetijski izvoz v razmerju do kmetijskega BDP (v %) 2002 - 2004
Podsaharska Afrika	14 834	14 263	12,4	12,5	907 831	20,3

Vir: FAO (2006b, 141-142).

Kazalci afriškega kmetijskega sektorja so bili torej v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja negativni, zadnjih nekaj let pa se situacija obrača v pozitivno smer. Ob upoštevanju dejstva, da prehranska varnost obsega več dimenzij, sami podatki o proizvodnji hrane ne zadoščajo za analizo stopnje podhranjenosti prebivalstva, zato bom to izvedla s pomočjo prvega milenijskega razvojnega cilja.

4.3 URESNIČEVANJE PRVEGA MILENIJSKEGA RAZVOJNEGA CILJA V PODSAHARSKI AFRIKI

Za oceno napredka pri zagotavljanju prehranske varnosti v podsaharski Afriki bom uporabila prvi milenijski razvojni cilj, ki se nanaša na zmanjšanje lakote. Milenijske razvojne cilje je leta 2000 sprejelo 189 predstavnikov držav članic OZN. Gre za osem izmerljivih ciljev, ki nagovarjajo ekstremno revščino, lakoto in bolezen ter promovirajo enakost med spoloma, izobrazbo ter trajnostni razvoj (Generalna skupščina 2010, 2). Za izhodiščno leto je bilo izbrano leto 1990, cilje pa naj bi dosegli do leta 2015. OZN napredek pri doseganju ciljev spremlja z relevantnimi kazalci, ki so jih izbrali in določili mednarodni in nacionalni statistični strokovnjaki. Zbiranje podatkov koordinira oddelek OZN za statistiko v tesnem sodelovanju z agencijami in organizacijami znotraj in izven sistema OZN, ki podatke pridobivajo na podlagi nacionalnih statistik, posredovanih s strani vlad posameznih držav. V nekaterih delih

sveta podatki za izračun kazalcev niso na voljo, zaradi česar postaja vse bolj očitna potreba po izboljšanju statističnih zmogljivosti. (UN Stats 2010)

Stanje prehranske varnosti v podsaharski Afriki bom torej preverjala z analizo prvega milenijskega razvojnega cilja oziroma tretjega dela tega cilja (naloge C), ki je: med letoma 1990 in 2015 prepoloviti število ljudi, ki trpijo lakoto. Za spremljanje napredka pri doseganju omenjene naloge statistični oddelek OZN uporablja naslednja kazalca:

- delež podhranjenih otrok, mlajših od pet let¹⁰;
- delež podhranjenega prebivalstva¹¹.

Vsak od obeh kazalcev zaobjema različni ciljni populaciji in meri različne dimenzije lakote. Kazalec podhranjenosti otrok (ki je definiran kot neustrezna teža za določeno starost) ni le posledica pomanjkanja hrane, temveč tudi drugih dejavnikov kot so bolezni, slabi življenjski pogoji in družinske razmere. Celostno razumevanje prehranske situacije omogoča le kombinirana uporaba obeh kazalcev (UN Stats 2010).

Najprej bom analizirala delež podhranjenih otrok, mlajših od pet let. Podatki po posameznih državah se nahajajo v Prilogi C. Težavo pri analizi podatkov o podhranjenosti otrok, mlajših od pet let, predstavlja dejstvo, da veliko podatkov manjka oziroma najnovejših podatkov ni na voljo za vse države. Že po hitrem pregledu pa je jasno, da so države le malo napredovale pri izboljšanju situacije podhranjenosti otrok, mlajših od pet let. Pri številnih državah se, nasprotno, situacija celo slabša. Te države so: Kamerun, Centralnoafriška republika, Komori, Kongo, Džibuti, Gvineja, Madagaskar, Niger, Sierra Leone, Somalija, Južnoafriška republika, Togo, Zimbabve (UN Stats 2010).¹² Le Benin, Bocvana, Malavi, Mozambik, Ruanda, Tanzanija in Zambija so dosegle občutnejši napredek.

¹⁰ Delež podhranjenih otrok predstavlja delež otrok starih med 0 in 59 mesecev, katerih teža za določeno starost odstopa za tri standardne točke pod povprečno težo za to starost (za izračun povprečja se upošteva celotna mednarodna populacija, ki je potrjena s strani WHO) (UN Stats 2010).

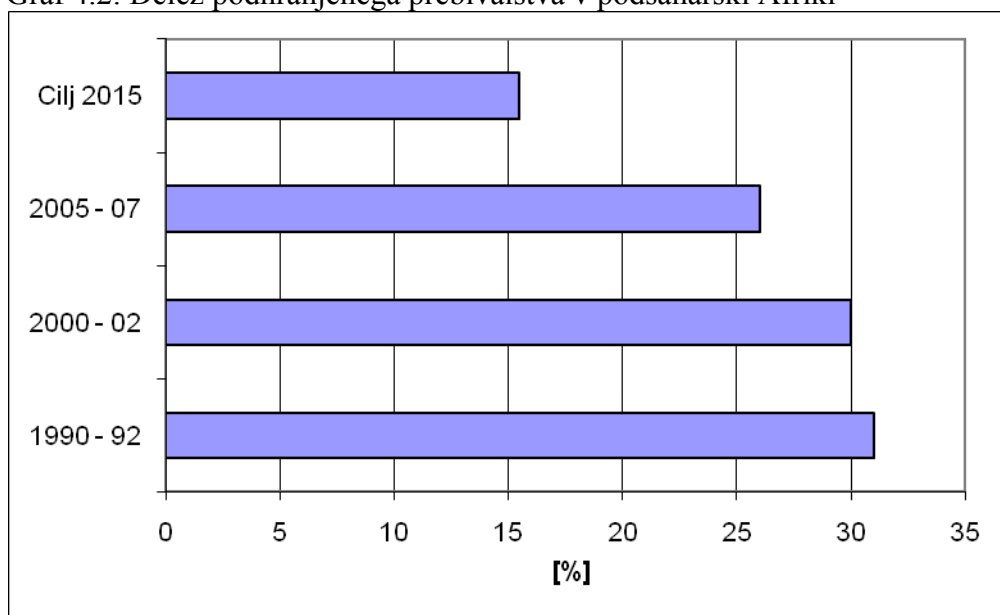
¹¹ Podhranjeni so tisti posamezniki pri katerih je vnos hrane pod minimalno ravnijo potrebe po energiji. Ocene FAO o podhranjenosti so izračunane na podlagi treh ključnih indikatorjev za vsako državo: povprečna količina hrane, ki je na voljo za prehransko porabo na osebo, raven neenakosti v dostopu do omenjene hrane ter minimalno število kalorij, ki jih povprečna oseba dnevno potrebuje (UN Stats 2010). V indikator so torej vključene vse tri dimenzije prehranske varnosti. FAO označuje delež prebivalstva, katerega dnevni vnos hrane pade pod minimalne energijske zahteve, kot podhranjenega (UN Stats 2010).

¹² Po primerjavi najstarejših in najnovejših podatkov za te države.

Sledi analiza deleža podhranjenega prebivalstva. Podatki po posameznih državah se nahajajo v prilogi Č. Enaintridesetim državam (od šestinštiridesetih držav podsaharske Afrike, za katere imamo podatek) je uspelo izboljšati situacijo na področju podhranjenosti. V treh državah je situacija nespremenjena, v dvanajstih državah pa se je celo poslabšala. Zaskrbljujoče je predvsem stanje v Demokratični republiki Kongo, kjer se je delež podhranjenih več kot podvojil. Opazen napredek so dosegle države Namibija, Mozambik, Etiopija, Malavi in Angola (UN Stats 2010).

Spodnji graf prikazuje delež podhranjenega prebivalstva v podsaharski Afriki po obdobjih (1990–92, 2000–02, 2005–07) in ga primerja s ciljem, ki naj bi ga dosegli leta 2015. V obdobju 2005–2007 se podsaharska Afrika temu cilju ni približala. Od njega je oddaljena za približno deset odstotnih točk.

Graf 4.2: Delež podhranjenega prebivalstva v podsaharski Afriki

Vir: OZN (2010, 12).

Na svetu je eden izmed štirih otrok, mlajših od pet let, še vedno podhranjen. Med leti 1990 in 2008 se je delež podhranjenih otrok, mlajših od pet let, v državah v razvoju zmanjšal z 31 odstotkov na 26 odstotkov. Do napredka je prišlo v vseh regijah razen v zahodni Aziji. Vzhodna Azija, Latinska Amerika in Karibi ter države Skupnosti

neodvisnih držav (SND) so že dosegle oziroma skoraj dosegle nalogo. V podsaharski Afriki se je delež zmanjšal, vendar le za 4 odstotke (OZN 2010, 11–13).

Delež podhranjenega prebivalstva v državah v razvoju se je znižal z 20 odstotkov med leti 1990 in 1992 na 16 odstotkov med leti 2005 in 2007. Med leti 2000 in 2002 pa opazimo zaustavitev tega napredka. Čeprav se je delež zmanjšal, je število absolutno lačnih naraslo, in sicer z 817 milijonov med leti 1990 in 1992 na 830 milijonov med leti 2005 in 2007. Zaradi krize cen hrane v letu 2008 ter znižanih dohodkov so te številke danes še višje (OZN 2010, 12).

Zaključimo lahko, da je do napredka pri uresničevanju naloge C prvega milenijskega razvojnega cilja v podsaharski Afriki prišlo, vendar ne dovolj hitro, da bi lahko realno pričakovali, da bo naloga izpolnjena do leta 2015. Finančna kriza in kriza cen hrane lahko še dodatno ogrozita doseganje cilja. Natančnih podatkov o tem sicer še ni. Afriško prebivalstvo torej trenutno, po vsej verjetnosti pa še nekaj časa v prihodnosti, ni in ne bo zadostno preskrbljeno s hrano. Če se želijo države vsaj približati izpolnitvi milenijskega cilja, morajo zagotoviti pogoje za dolgoročno prehransko varnost. Kot že omenjeno, je kmetijstvo učinkovito sredstvo za doseganje prehranske varnosti, zato bi bilo smiselno povečati naložbe vanj. V naslednjem poglavju bom preverila, kakšne so smernice na področju naložb v kmetijstvo in kakšen je dejanski obseg trenutnih naložb v podaharski Afriki.

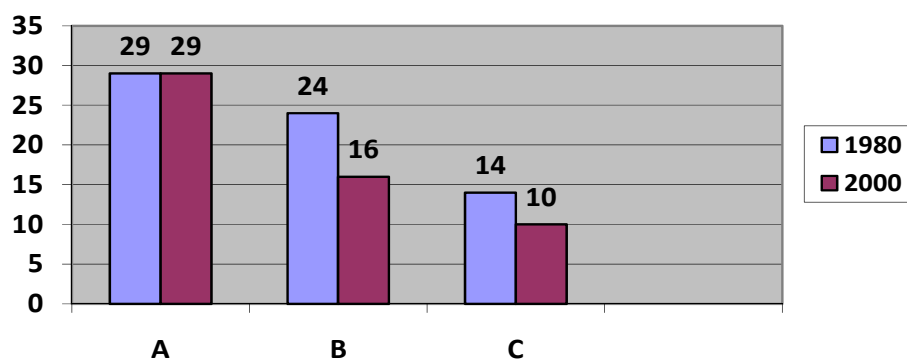
4.4 VLAGANJE V KMETIJSTVO V PODSAHARSKI AFRIKI

Kot smo videli v poglavju o zgodnjih teorijah o kmetijstvu, so države v razvoju v želji po čim hitrejši industrializaciji razvoj kmetijstva postavile na stranski tir. To se je odražalo predvsem v zanemarjanju vlaganja v sektor kmetijstva in spremljajoče dejavnosti. Veliko so k temu dodale vladne politike, ki so prekomerno obdavčile kmetijstvo. Potrebno je omeniti tudi programe strukturne prilagoditve Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, v katere je bila v zadnjih tridesetih letih prejšnjega stoletja vključena večina afriških držav. Ti programi so bili slabo usklajeni z regionalnimi programi razvoja kmetijskega sektorja (Omilola in drugi 2010, 2). Programi strukturne prilagoditve so zahtevali liberalizacijo domačih trgov, uvoza in izvoza ter ukinitvev subvencij za kmetijstvo (prav tam). Vprašanja prehranske varnosti,

zaposlenosti podeželskega prebivalstva in razvoja regionalnih trgov so bila postavljena na stranski tir (prav tam). Kljub temu so nekatere države imele korist od omenjenih programov, rezultati pa se med regijami močno razlikujejo.

V državah, katerih gospodarstvo temelji na kmetijstvu (kot omenjeno je to večina držav podsaharske Afrike), kmetijski sektor predstavlja velik delež BDP. Po podatkih Svetovne banke je kmetijski sektor v teh državah tako leta 1980 kot leta 2000 obsegal 29 % skupnega BDP. Spodnji graf prikazuje te številke in jih primerja z državami v preobrazbi ter urbaniziranimi državami.

Graf 4.3: Kmetijstvo kot delež BDP

A – Države, ki temeljijo na kmetijstvu

B – Države v preobrazbi

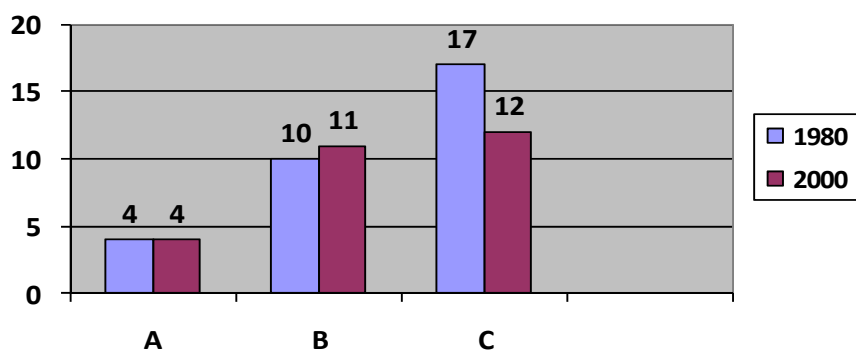
C – Urbanizirane države

Vir: Svetovna banka (2008, 7).

Države v preobrazbi so imele v osemdesetih letih še visok delež kmetijstva v svojem skupnem BDP, in sicer 24 % , kar je blizu številkam, ki veljajo za podsaharsko Afriko. Zaradi tega je smiselno primerjati obseg naložb v podsaharski Afriki z državami v preobrazbi v osemdesetih letih, pred začetkom tako imenovane preobrazbe. Spodnji

graf prikazuje obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, v razmerju do kmetijskega BDP.

Graf 4.4: Proračunska sredstva, namenjena kmetijstvu, v odnosu do kmetijskega BDP

A – Države, ki temeljijo na kmetijstvu

B – Države v preobrazbi

C – Urbanizirane države

Vir: Svetovna banka (2008, 7).

Države, ki sicer temeljijo na kmetijstvu, hkrati kmetijskemu sektorju namenjajo zelo majhen delež proračunskih sredstev v odnosu do njihovega kmetijskega BDP, še posebej v primerjavi z državami v preobrazbi v osemdesetih letih, ko so še imele visok delež kmetijstva v svojem BDP. Natančneje je to 4 % v državah, ki temeljijo na kmetijstvu, v primerjavi z 10 % v državah v preobrazbi v osemdesetih letih (Svetovna banka 2008, 7). Delež proračunskih sredstev se v odnosu do kmetijskega BDP v zadnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja prav tako ni povečeval. Med leti 1980 in 2000 namreč ni bil deležen nobene rasti (Svetovna banka 2008, 7).

V zadnjih dveh desetletjih se je obseg skupnih proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu v državah v razvoju, višal za 3 % letno (Fan in drugi 2009, 3). Glavni vzvod te rasti je bil večji obseg proračunskih sredstev za kmetijstvo v Aziji in

podсахarski Afriki (prav tam). V obeh regijah skupaj so sredstva za kmetijstvo naraščala s stopnjo približno 4,5 % letno (prav tam). Po obdobju stagnacije v osemdesetih in devetdesetih letih se je vlaganje v kmetijstvo v podсахarski Afriki v letih med 2000 in 2005 skoraj podvojilo na približno 9 milijard dolarjev, delež sredstev, namenjenih kmetijstvu v odnosu do kmetijskega BDP, pa se je povečal za 75 %, z malo manj kot 4 % leta 2000 na več kot 6 % leta 2005 (prav tam). Do določenih zvišanj vlaganj v kmetijstvo v podсахarski Afriki je torej že prišlo, vprašanje pa je, ali je to dovolj in ali je v skladu z oblikovanimi afriškimi strategijami.

Tabela 4.6: Vlaganje v kmetijstvo v podсахarski Afriki

	Dolar (vrednost valute leta 2000), v milijardah				Delež kmetijskega BDP			
	1980	1990	2000	2005	1980	1990	2000	2005
Podсахarska Afrika	3	3,64	4,24	8,67	4,09	3,73	3,67	6,42

Vir: Fan in drugi (2009, 3).

Dogodki zadnjih nekaj let so se izkazali za precej pozitivne za prihodnost kmetijstva v Afriki. Kmetijstvo se namreč vse bolj izpostavlja kot ključni sektor, ki bo države v razvoju popeljal iz revščine in jih približal izpolnitvi milenijskih razvojnih ciljev. Leta 2008 je Svetovna banka letno poročilo o razvoju posvetila kmetijstvu in njegovem pozitivnem vplivu na razvoj (Omilola 2010, 2). Na zasedanju G8 julija 2009 v Italiji so prav tako razpravljali o kmetijstvu in nujnosti povečanja finančne ter tehnične podpore kmetijstvu in prehranski varnosti na globalni ravni (prav tam).

Afriške države kmetijstvo vključujejo v svoje vladne strategije in v strategije na novo oblikovanih zavezništov¹³. V zadnjem času vse glasnejši pozivi za zeleno revolucijo v Afriki, podobno kot so jo izvedli v Aziji, padajo na plodna tla. Vključujejo se tako javni, privatni kot neprofitni sektor. Podpore nudita na primer tudi Fundacija Billa Gatesa ter Fundacija Rockefeller, ki delujeta na področju prehranske varnosti (Todaro in Smith 2009, 436). Še pomembnejši pa sta pobudi AGRA–Zveza za zeleno revolucijo v Afriki in NEPAD–Novo zavezništvo za razvoj Afrike.

¹³ Pozivi k vidnejši vlogi kmetijstva vseeno niso povsem novi. Ideje o povečanju afriške samozadostnosti so bile omenjene že v Lagoškem akcijskem načrtu leta 1980 (Lagoški akcijski načrt 1980).

4.4.1 Zveza za zeleno revolucijo v Afriki (AGRA)

Zvezi za zeleno revolucijo v Afriki (AGRA) predseduje bivši generalni sekretar Združenih narodov Kofi Annan. AGRA si prizadeva za doseganje prehranske varnosti na podlagi hitre, trajnostne rasti kmetijstva. Kmetijstvo temelji na malih kmetovalcih, v veliki meri so to ženske. Proizvedejo približno eno četrtno povprečnega pridelka in to z minimalnimi viri ter z malo vladne pomoči. Cilj AGRE je malim kmetovalcem zagotoviti vse, kar potrebujejo za uspešno kmetovanje: kvalitetna semena in zemljo ter dostop do trga, informacij, financiranja, shranjevanja in transporta (AGRA 2010).

AGRA si prizadeva:

- zmanjšati prehransko nevarnost za 50 % v vsaj dvajsetih državah,
- podvojiti dohodke 20 milijonom malih kmetovalcev,
- vsaj petnajstim državam pomagati izvesti zeleno afriško revolucijo, ki podpira male kmetovalce in ščiti okolje.

AGRA torej s svojim delom stremi k spreminjanju malega kmetijstva v kmetijstvo, ki je visoko produktivno, učinkovito, trajnostno in konkurenčno ter obenem prijazno do okolja (AGRA 2010).

4.4.2 Novo zavezništvo za razvoj Afrike (NEPAD)

Ena najpomembnejših pobud v okviru Afriške unije (AU) je Novo zavezništvo za razvoj Afrike (NEPAD), ki je bilo oblikovano leta 2001 na 37. zasedanju v Zambiji¹⁴ (African Union 2010). Zavezništvo zasleduje nove prioritete in pristope pri politični, socialni in gospodarski preobrazbi afriške celine (NEPAD 2010a). NEPAD podpira afriško kmetijstvo z namenom doseganja prvega milenijskega cilja do leta 2015 (Omilola in drugi 2010, 2). Glavni cilj je s pomočjo razvoja, ki temelji na kmetijstvu, pomagati afriškim državam doseči višjo gospodarsko rast, da bi zmanjšali revščino, izkoreninili lakoto in prehransko nevarnost ter izboljšali prehranske vzorce državljanov (prav tam)

V okviru NEPAD-a naj bi afriške države tako individualno kot kolektivno stopile na pot trajnostne rasti in razvoja. Po mnenju afriških voditeljev NEPAD

¹⁴ V pobudo je vključena celotna afriška celina in ne le države podsaharske Afrike.

predstavlja možnost za države in regionalne skupnosti, da prevzamejo nadzor nad svojim razvojnim načrtom, sodelujejo tesneje in učinkoviteje (NEPAD 2010a). Gre za neke vrste načrt za razvoj Afrike v 21. stoletju, saj državam ponuja okolje, v okviru katerega se lahko soočijo s ključnimi izzivi, ki zadevajo to celino, vključno z doseganjem milenijskih razvojnih ciljev in ostalih ciljev, dogovorjenih na kontinentalni in mednarodni ravni (NEPAD 2010a).

Začetek NEPAD-a sega v leto 2001, ko je pet držav pobudnic (Alžirija, Egipt, Nigerija, Senegal, Južnoafriška republika) oblikovalo okvirni strateški dokument v odziv na mandat, ki jim ga je podelil vrh Organizacije Afriške enotnosti (*Organisation of African Unity – OAU*)¹⁵ (NEPAD 2010a). V okviru 37. zasedanja so okvirni strateški dokument formalno sprejeli. Oblikovanje skupne vizije na področju razvoja pa se je med afriškimi državami začelo že prej. Iniciativa je rezultat več desetletnega združevanja in sodelovanja afriških držav. Večina držav je bila osvobojenih v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. To so bila desetletja, zaznamovana s politično nestabilnostjo, vojaškimi udari, diktatorskimi režimi in velikim vplivom hladne vojne na politično dogajanje v Afriki. Soočene z veliko gospodarsko krizo, dolgovi, upadom družbenega razvoja in neučinkovitostjo politik prostega trga, ki so jih uvedle mednarodne finančne institucije, so afriške države sprožile poziv po novi mednarodni ekonomski ureditvi, v kateri bi lahko samostojno oblikovale razvojne strategije (NEPAD 2010b).

V tem kontekstu so afriški voditelji spremenili poudarek Organizacije Afriške enotnosti. Le-ta ni bil več politična osvoboditev, ki je bila že dosežena, temveč gospodarski razvoj. V osemdesetih in devetdesetih letih so afriške vlade oblikovale serijo pan-afriških razvojnih pristopov, katerih cilj je bil izboljšati življenjske razmere prebivalcev (NEPAD 2010b). Te iniciative vključujejo: Lagoški akcijski načrt (1980), Lagoški končni akt (1980), Afriški prioritetni program za gospodarsko okrevanje (1986–1990), Afriški alternativni okvir za program strukturne prilagoditve (1989), Afriško listino za popularno participacijo in razvoj (1990), Abuja sporazum (1991), Agendo Kairo (1994) in druge (prav tam). Zaradi relativnega neuspeha omenjenih sporazumov, slabosti programov strukturne prilagoditve in odsotnosti vidnejšega gospodarskega napredka želijo afriški voditelji v 21. stoletju spodbuditi nov način dela

¹⁵ Organizacija Afriške enotnosti je bila julija 2002 razpuščena. Nadomestila jo je Afriška unija.

in, po njihovih besedah, ponovno rojstvo afriškega kontinenta, rezultat česar pa je ravno pobuda NEPAD (prav tam).

NEPAD je sicer posledica treh načrtov, ki so nastali v istem letu. Prvi je Milenijski načrt za afriško okrevanje, ki ga je podal južnoafriški predsednik na Svetovnem gospodarskem forumu v Davosu (NEPAD 2010b). Drugi načrt je Načrt Omega, ki ga je oblikoval senegalski predsednik in predstavil na Vrhu frankofonskih afriških voditeljev v Kamerunu (prav tam). Oba načrta sta se povezala in zasnovala skupno pobudo, Novo afriško pobudo, ki je vodila v NEPAD (prav tam). Po sprejetju na vrhu Organizacije afriške enotnosti leta 2001 ga je leta 2002 ratificirala Afriška unija (prav tam).

Če povzamemo, so glavni cilji pobude NEPAD sledeči:

- izkoreniniti revščino,
- tako individualno kot kolektivno usmeriti afriške države na pot trajnostne rasti in razvoja,
- ustaviti marginalizacijo Afrike v procesu globalizacije,
- pospešiti opolnomočenje žensk,
- integrirati Afriko v svetovno gospodarstvo.

Elementi strateške usmeritve pobude NEPAD pa so:

- zmanjšati tveganost poslovanja v Afiki,
- ustvariti pogoje za vlaganje, hitro gospodarsko rast in trajnostni razvoj,
- povečati afriško konkurenčnost v svetovnem gospodarstvu,
- spremeniti obstoječi odnos darovalca/prejemnika z razvitimi državami in mednarodnimi institucijami v novo partnerstvo, ki temelji na medsebojni odgovornosti in spoštovanju,
- povečati naložbe na celini z namenom zagotovitve socialnega in gospodarskega razvoja.

(NEPAD 2010a)

V okviru pobude NEPAD je bil oblikovan Celostni program razvoja afriškega kmetijstva (CAADP), ki poudarja vlaganje in regionalno sodelovanje ter izpostavlja rast na podlagi kmetijstva kot glavno strategijo za doseganje prvega milenijskega cilja (Todaro in Smith 2009, 436). CAADP je vseafriški okvir za oživitev kmetijstva in

podeželskega razvoja (Omilola in drugi 2010, 3). Oblikovan je bil leta 2003 na vrhu Afriške unije v Maputu v Mozambiku (prav tam). Program se utemeljuje z mnenjem, da ravno kmetijstvo nudi najboljšo pot za gospodarsko rast, povečan izvoz, izkoreninjenje lakote in zmanjšanje revščine (prav tam). CAADP stremi k harmonizaciji naložbenih politik posameznih držav s tistimi, ki jih oblikuje mednarodna skupnost (prav tam). Razlika med CAADP in preteklimi poskusi oživitve kmetijstva je v tem, da je bil CAADP ustanovljen in je v celoti voden s strani Afričanov samih – nobena izmed prejšnjih pobud do sedaj še ni doživela tako široke politične podpore. To je znak, da Afrika prevzema nadzor nad svojim razvojem (Omilola in drugi 2010, 4). CAADP močno podpirajo tudi tuji državniki. Hillary Clinton, državna sekretarka Združenih držav Amerike (ZDA), je leta 2009 podprla CAADP kot model za promocijo razvoja kmetijstva (Omilola in drugi 2010, 3). CAADP združuje vse agencije, ki so vpletene v afriško kmetijstvo, in jim pomaga pri usklajevanju njihovega dela (CAADP 2010). Vključuje širok spekter sodelujočih, tako iz javnega kot privatnega sektorja, skupaj z organizacijami kmetovalcev ter na ta način vzpodbuja javno-zasebno partnerstvo (Omilola in drugi 2010, 4).

Med 10. in 12. julijem 2003 so se v Maputu v Mozambiku na drugi redni seji skupščine sestali voditelji držav in vlad članic AU ter sporejeli Deklaracijo o kmetijstvu in prehranski varnosti v Afriki¹⁶. Izrazili so zaskrbljenost nad dejstvom, da je 30 % prebivalcev Afrike kronično podhranjenih, da je celina postala neto uvoznica hrane ter da je trenutno največji prejemnik pomoči v hrani na svetu (Deklaracija o kmetijstvu in prehranski varnosti v Afriki 2003, 1). Prav tako so poudarili nujnost, da Afrika z namenom zagotovitve prehranske varnosti in vzpodbude gospodarskega razvoja uporabi vsa svoja sredstva za povečanje kmetijske proizvodnje in proizvodnje hrane (prav tam).

Poudarili so, da je potrebno nasloviti glavne razloge krize kmetijstva v Afriki, ki so po njihovem mnenju nezadostno financiranje, pomanjkanje ustreznega nadzora in upravljanja z vodo, slaba podeželska infrastruktura in zanemarjanje raziskav na področju kmetijstva (Deklaracija o kmetijstvu in prehranski varnosti v Afriki, 1). Prav tako je potrebno nasloviti grožnjo, ki jo za celino predstavlja virus HIV/AIDS (prav tam). Kot glavno nalogo Afrike so prepoznali oživitev kmetijskega in prehranbenega

¹⁶ Deklaracija Skupščine Afriške unije AU/Decl.7 (II).

sektorja, z namenom povečati gospodarsko blaginjo in življenjske razmere prebivalcev (prav tam). Kmetijski sektor, vključno z živinorejo, gozdarstvom in ribištvom, je potrebno razvijati s pomočjo politik in strategij, ki upoštevajo male in tradicionalne kmetovalce. Ustvariti je potrebno pogoje za sodelovanje privatnega sektorja, razvijati človekove zmogljivosti ter izboljšati rodovitnost zemlje, odpraviti slabo upravljanje z vodo in neustrezno infrastrukturo (Deklaracija o kmetijstvu in prehranski varnosti v Afriki 2003, 1).

Prav tako so se v Deklaraciji iz Maputa zavzeli za implementacijo Celostnega afriškega razvojnega programa za kmetijstvo in razvijanje akcijskih načrtov za razvoj kmetijstva na nacionalni, regionalni in celinski ravni. Strinjali so se, da bodo za namene doseganja tega cilja sprejeli ustrezne politike za razvoj kmetijstva in podeželja ter se zavezali, da bo vsaj 10 % proračunskih sredstev vsake države namenjenih za implementacijo omenjenih programov in razvoj kmetijstva v naslednjih petih letih, torej do leta 2008. S tem naj bi dosegli ciljno rast kmetijskega sektorja za 6 % . To sta tako imenovana glavna cilja iz Maputa, napredek katerih se spremlja s pomočjo ustreznih kazalcev. (CAADP 2010)

Implementacijo CAADP nadzoruje sekretariat NEPAD-a, ki ima svoj sedež v Južnoafriški republiki (Omilola in drugi 2010, 4). Implementacija poteka na več ravneh: kontinentalni, regionalni in na ravni države (Omilola in drugi 2010, 5). Vključuje več različnih akterjev: nacionalne vlade, donatorje, regionalne skupnosti, privatni sektor, kmetovalce in organizacije civilne družbe (prav tam). Po zaključku pogajanj vsaka država pristopnica podpiše pogodbo, v kateri opredeli svojo strategijo in cilje ter oceni obseg naložb, potreben za doseganje teh ciljev. Od ratifikacije CAADP leta 2003 je pogodbo podpisalo že 21 držav (Omilola in drugi 2010, 9). Te države so Benin, Burkina Faso, Burundi, Zelenortske otoki, Etiopija, Gambija, Gana, Gvineja, Kenija, Liberija, Malavi, Mali, Niger, Nigerija, Senegal, Sierra Leone, Svazi, Tanzanija, Togo, Uganda in Ruanda (prav tam). Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav (ECOWAS) je prav tako podpisala regionalno pogodbo (Omilola in drugi 2010, 9).

4.4.3 Napredek pri doseganju ciljev iz Maputa – povečanje obsega vlaganja v kmetijstvo

V tem podpoglavju bom raziskala, ali afriške države sledijo ciljem iz Maputa in povečujejo obseg vlaganja v kmetijstvo. Opravljena analiza bo podlaga za opredelitev do druge hipoteze.

Od sprejetja ciljev iz Maputa je veliko afriških držav povečalo obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu. Leta 2003 je le 5,9 % držav podsaharske Afrike namenjalo 10 % svojih celotnih proračunskih sredstev kmetijstvu (Omilola in drugi 2010, 19). Ta številka je narasla na 15,2 % leta 2007 in 35,7 % leta 2008 (prav tam). Veliko držav, ki je povečalo svoje investicije od leta 2003, je že preseglo mejo določeno v Maputu (prav tam). Gambija, Sao Tome in Principe ter Togo so povečali obseg svojih proračunskih sredstev z manj kot 5 % na obseg med 5 in 10 % (prav tam). Omenjeni trend kaže, da se precej držav odziva na cilje, določene v Maputu. Po drugi strani pa je večina afriških držav ostala znotraj enakih proračunskih obsegov, predvsem tiste države, ki so imele že v začetku zelo nizke stopnje proračunskih sredstev namenjenih kmetijstvu (prav tam).

Kot delež celotnih proračunskih sredstev je del proračuna, namenjen kmetijstvu, od leta 1980 dosegal stopnje med 4 in 6 % (Omilola in drugi 2010, 16). Afriški kontinent torej ni dosegel cilja 10 % do leta 2008 (prav tam). Kljub 75 % povečanju v deležu proračunskih sredstev namenjenih kmetijstvu med letoma 2000 in 2005, cilji iz Maputa zaradi nizkih začetnih stopenj pred letom 2000 še niso doseženi. Le 8 držav, in sicer Burkina Faso, Etiopija, Mali, Malavi, Gana, Niger, Senegal in Zimbabve je doseglo ali preseglo mejo 10 % (prav tam). Najvišji delež proračunskih sredstev ima Gana, 10,3 % (Fan in drugi 2009, 18). Še leta 2002 je njen delež obsegal le 3,9 % (prav tam). Devet držav je doseglo deleže med 5 in 10 % , 28 držav pa kmetijstvu namenja manj kot 5 % svojih proračunskih sredstev (prav tam).

Tabela 4.7: Obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, kot delež celotnih proračunskih sredstev

Vsaj 10%	Med 5 in 10%	Manj kot 5%
Burkina Faso Etiopija Gana Gvineja Malavi Mali Niger Senegal	Čad Gambija Mavretanija Namibija Sao Tome in Principe Sudan Togo Tunizija Zimbabve	Angola Benin Bocvana Burundi Kamerun Centralnoafriška republika Komori Demokratska republika Kongo Kongo Slonokoščena obala Džibuti Egipt Gvineja Bisao Kenija Lesoto Liberija Madagaskar Mavricijus Maroko Mozambik Nigerija Ruanda Sejšeli Sierra Leone Svazi Tanzanija Uganda Zambija

Vir: Omilola in drugi (2010, 16-17).

Podrobnejši podatki po posameznih državah so v prilogi D.

Alternativen način meritve, koliko prioritete dajejo države kmetijstvu, predstavlja razmerje med proračunskimi sredstvi, namenjenimi kmetijstvu, in BDP-jem, ki ga ustvarja kmetijstvo (Omilola in drugi 2010, 17). Ta način meritve upošteva velikost kmetijskega sektorja v celotnem BDP-ju. Na primer, 10 % sredstev za kmetijstvo lahko pomeni le 5 % delež v kmetijskem BDP-ju države, v kateri je kmetijski sektor izredno velik in pomemben za gospodarstvo (prav tam). Primer je

Bocvana, ki je od leta 1980 kmetijstvu namenila komaj 5 % sredstev, a to pomeni kar 60 % celotnega kmetijskega BDP države (prav tam).

Tabela 4.8: Obseg vlaganja v kmetijstvo kot delež kmetijskega BDP

Vsaj 10%	Od 5 do manj od 10%	Manj od 5%
Bocvana Zambija Zimbabve	Burkina Faso Egipt Etiopija Mali Niger	Benin Kamerun Slonokoščena obala Gana Kenija Malavi Nigerija Ruanda Togo Uganda

Vir: Omilola in drugi (2010, 18).

Podrobnejši podatki po posameznih državah so v prilogi E.

Razmerje med zneski, namenjenimi naložbam v kmetijstvo, in kmetijskim BDP je v Afriki nizko v primerjavi z Azijo. Afrika za naložbe nameni med 5 in 7 % kmetijskega BDP, medtem ko Azija za to nameni med 8 in 10 % (Omilola in drugi 2010, 18). Z izjemo Bocvane, Zambije in Zimbabveja, so afriške države namenile manj kot 10 % svojega kmetijskega BDP za kmetijstvo v zadnjih desetletjih (prav tam). Razlike med državami so lahko zelo velike. Bocvana je imela najvišji delež leta 2005, in sicer 60 % , medtem ko sta Slonokoščena obala in Gana v istem letu za kmetijstvo namenili manj kot 2 % (prav tam). Nezmožnost afriških držav, da povečajo stopnje naložb v kmetijstvo, ima lahko resne posledice za zmanjšanje revščine in doseganje prehranske varnosti (prav tam).

Analizirati je potrebno tudi učinkovitost virov financiranja. To lahko storimo na primerih Malavija, Zambije in Nigerije. V vseh treh državah obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, narašča, v Malaviju je celo presegel mejo 10 % . Poleg dejstva, ali sredstva naraščajo ali ne, pa je smiselno preveriti tudi, kako države dodeljujejo ta sredstva, katerim programom jih namenjajo in ali so viri sredstev države same ali donatorji (Omilola in drugi 2010, 24).

V vseh treh državah se prispevki donatorjev zmanjšujejo. V Malaviju in Zambiji višja sredstva za kmetijstvo izvirajo iz vladnih sredstev in ne iz donatorskih. V Malaviju

je delež donatorskih sredstev upadel iz 41 % leta 2000 na 23 % leta 2007. Tudi v Zambiji se je donatorski delež v vladnih naložbah v kmetijstvo zmanjšal, iz 48 % leta 2000 na 18 % leta 2008 (Omilola in drugi 2010, 25–26). Zmanjševanje deležev donatorskih sredstev je pozitivno za trajnostni razvoj in neodvisnost afriških držav od pomoči, vendar morajo donatorji in razvojni partnerji kljub temu povečati svojo podporo kmetijstvu. (Omilola in drugi 2010, 25)

Z analizo omenjenih treh držav in Gane je moč opaziti zanimiv trend, in sicer, da vse štiri večino svojih sredstev vlagajo le v en program. Gana se je osredotočila predvsem na kakav, kateremu je med leti 2000 in 2005 namenila 62,2 % sredstev, Nigerija, Malavi in Zambija pa obsežno vlagajo v kmetijske vložke: semena, gnojiva in ostale pripomočke za pridelavo. Gre za vlaganja, ki obrodijo kratkoročne rezultate v produktivnosti in ne nudijo podobnih dolgoročnih rezultatov kot bi jih na primer vlaganje v raziskave in razvoj na področju kmetijstva ali v namakalne sisteme. Če so sredstva namenjena le enemu sektorju, se težje ustvarijo zaželeni rezultati. Omenjeni vzorec zbuja skrb o uravnoteženosti in trajnosti proračunskih sredstev namenjenih kmetijstvu (Omilola in drugi 2010, 28).

Tabela 4.9: Struktura proračunskih sredstev za kmetijstvo v izbranih državah (v %)

	Gana (2000 – 2005)	Malavi (2000 – 2007)	Nigerija (2001 – 2005)	Zambija (2000 – 2008)
Cenovna politika				20,2
Vložki			43,5	39,7
Prehranska varnost		50,5	22	
Živinoreja			2,7	3,3
Ribištvo		3,2		1,1
Poljedeljstvo, živinoreja in ribištvo	23,7			
Gozdarstvo	3,5	7,3		4,1
Kakav	62,2			
Raziskave	10,6	13		21,7

Vir: Omilola in drugi (2010, 26).

Povečanje vlaganja v kmetijstvo je le del strategije. Pomembnejša je posledica tega vlaganja. Glavni namen povečanih naložb v kmetijstvo je pričakovanje, da bodo naložbe izboljšale kmetijsko produktivnost in posledično zmanjšale lakoto in revščino (Omilola 2010, 32). Zato je v okviru CAADP poleg cilja 10 % sredstev namenjenih kmetijstvu pomemben tudi cilj 6 % rasti kmetijskega sektorja. Z analizo doseganja cilja 6 % rasti kmetijskega sektorja lažje presodimo, ali je povečano vlaganje v kmetijstvo obrodilo rezultate ali ne. Potrebno je izpostaviti, da je neposredno povezavo med obsegom naložb in rastjo kmetijskega sektorja težko dokazati, saj na gibanje rasti kmetijskega sektorja vpliva več dejavnikov. Med drugim sta v zadnjih dveh letih vpliv zagotovo imeli kriza cen hrane in finančna kriza. Vpliv vsakega izmed teh dejavnikov je težko natančno opredeliti, nam pa analiza cilja 6 % rasti kmetijskega sektorja vseeno pokaže vsaj približno sliko napredka.

Med državami podsaharske Afrike obstajajo velike razlike glede rasti kmetijskega sektorja (Omilola in drugi 2010, 34). Če pogledamo celotno regijo podsaharske Afrike, lahko ugotovimo, da se je stopnja rasti kmetijskega BDP podsaharske Afrike zvišala s 3 % letnega povprečja med leti 1990 in 2000 na 5,3 % leta 2008 (Omilola in drugi 2010, 32). Od leta 2003 se je število držav, ki so dosegle cilj 6 % rasti kmetijskega sektorja skoraj podvojilo (Omilola in drugi 2010, 34). Mejo 6 % so dosegle Angola, Etiopija, Mali, Mozambik, Namibija, Niger, Ruanda, Senegal, Tanzanija in Uganda (prav tam). Med temi državami so Etiopija, Mali, Niger in Senegal dosegle tudi cilj naložb v kmetijstvo v obsegu 10 % proračunskih sredstev. Tri države so dosegle rast sektorja med 5 in 6 % - Benin, Gana in Uganda (NEPAD 2010a). Devetnajst držav je doseglo zmerno rast kmetijskega BDP med 3 in 6 % . Leta 2008 je v bila v osmih državah rast kmetijskega sektorja negativna.

V spodnji tabeli so predstavljene podrobnejše informacije o rasti kmetijskega BDP po regijah. Navišja stopnja rasti je v južni Afriki. Informacije po posameznih državah so v prilogi F.

Tabela 4.10: Letna rast kmetijskega BDP po regijah (v %)

	Letna rast kmetijskega BDP (v %)				
	1990–1999	2000–2005	2006	2007	2008
Vzhodna Afrika	3,4	2,3	4,4	3,6	4,8
Južna Afrika	2,9	1,3	3,5	3,0	7,1
Zahodna Afrika	3,0	3,7	3,6	3,0	4,3
Podsaharska Afrika (skupaj)	3,1	2,9	3,8	2,9	5,3

Vir: Omilola in drugi (2010, 33–34)

Države, ki so že dosegle 6 % stopnjo rasti kmetijskega BDP, je zanimivo primerjati s približevanjem teh držav uresničitvi prvega milenijskega cilja. Vse države, z izjemo Tanzanije, so imele leta 2005 nižje deleže podhranjenega prebivalstva kot leta 1991 (glej prilogo Č). Novejših podatkov o podhranjenosti po letu 2005 sicer nimam na voljo, vendar glede na to, da je pri vseh državah moč zaznati trend postopnega upadanja deleža podhranjenega prebivalstva, lahko sklepamo, da deleži upadajo tudi po letu 2005. Vsekakor pa je, kot že prej omenjeno, po letu 2005 posebno vlogo imela tudi kriza cen hrane. Primerjava rasti kmetijskega BDP z zmanjševanjem deleža podhranjenih otrok, mlajših od pet let, je bolj zahtevna, ker so tu podatki še pomanjkljivejši. Kljub temu opazimo, da se je situacija izboljšala v skoraj vseh državah, z izjemo Nigra, vendar v manjšem obsegu kot pri kazalcu deleža podhranjenega prebivalstva (glej prilogo C).

Zaključimo lahko torej, da je v primeru devetih držav zaznati pozitivno povezavo med rastjo kmetijskega BDP in zmanjševanjem lakote. Končnih zaključkov o nesporni pozitivni povezavi med rastjo kmetijskega BDP in zmanjševanjem lakote pa zaradi vpliva drugih dejavnikov na prehransko varnost, ki jih tukaj nisem upoštevala, ne morem podati.

5 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem obravnavala problem pomanjkanja zadostne količine hrane na primeru regije, ki to pomanjkanje najbolj občuti, to je podsaharske Afrike. Poudariti moram, da je bila analiza zahtevna, predvsem iz vidika pomanjkanja ustreznih statističnih podatkov. Naletela sem na težave pri iskanju jasno urejenih podatkov o izbranih ekonomskih kazalcih iz sektorja kmetijstva. Veliko podatkov za določene države manjka oziroma jih te niso sporočile odgovornim institucijam. Prav tako je težko najti najnovejše relevantne podatke, saj se vsa merila in izračuni ponavadi ne opravljajo vsako leto.

V prvem delu sem pojasnila nekaj temeljnih pojmov, ki zadevajo problem lakote. Prehranska varnost je koncept, ki pojem lakote najbolj zaobseže, saj vključuje vse tri dimenzije, ki jih je nujno potrebno obravnavati skupaj, če želimo problem lakote rešiti. Gre za zadostno ponudbo hrane na ravni držav, za dostop prebivalcev do hrane in za zagotavljanje ustrezne kakovosti hrane. Mednarodna skupnost in posamezne države problem lakote rešujejo že dolgo, vendar je zaradi različnih razlogov lakota še vedno prisotna in to v vedno večjem obsegu. Morda bi k hitrejšemu reševanju pomagala vzpostavitev pravice do hrane v mednarodnopravnem okviru, ki so jo nekatere države sicer že vključile v svoj notranji pravni red. Sprememba, ki bi nujnost zagotavljanja hrane vsem prebivalcem sveta premaknila iz sfere interesov in okvirnih načrtov v pravno sfero, bi bila vsekakor dobrodošla.

Za zagotavljanje prehranske varnosti ima zelo pomembno vlogo kmetijstvo. V tretjem poglavju sem analizirala vlogo, ki jo je imelo kmetijstvo v razvojnih teorijah nekoč in danes. Še nekaj desetletij nazaj je bila tovrstna dejavnost v podrejeni vlogi, saj so jo tja postavile države v razvoju same, ker so stremele k čim hitrejši industrializaciji. Strategija se je izkazala za pomanjkljivo in kmetijstvo se je vedno bolj vključevalo v vladne politike. Kmetijstvo vpliva na vse tri dimenzije prehranske varnosti, preko povečanja proizvodnje na zadostno količino hrane, glede na to, da so prebivalci držav v razvoju večinoma zaposleni v kmetijstvu, razvijanje le-tega zvišuje njihove dohodke, izboljšuje pa tudi kakovost hrane.

V uvodu sem si zastavila dve hipotezi:

- Stanje lakote in podhranjenosti v podsaharski Afriki se ne izboljšuje in ni v skladu z doseganjem naloge C prvega milenijskega cilja.
- Afriške države v kmetijstvo še ne vlagajo dovolj, da bi zagotovile prehransko varnost svojim državljanom.

Prvo hipotezo lahko potrdim. Že sami podatki o številu lačnih v svetu, kot na primer dejstvo, da je leta 2009 število lačnih in podhranjenih prvič preseгло neslavno mejo ene milijarde, kažejo, da razvoj poteka v napačno smer. V letu 2010 je število lačnih sicer padlo pod milijardo, bolj natančno na 925 milijonov (FAO 2010f), vendar je kljub temu številka zaskrbljujoča. Analiza napredka pri doseganju podcilja C prvega milenijskega cilja prepoloviti število lačnih pokaže, da podsaharska Afrika kot celota tega cilja res ne bo dosegla do leta 2015. Napredek je prepočasen, stanje pa se v nekaterih državah celo slabša. Razlike med državami so velike. Nekateri so že dosegli prvi milenijski cilj, te države so Kongo, Gana, Mali in Nigerija (FAO 2010f). Etiopija in še nekaj drugih jim sledi tesno za petami. Demokratična republika Kongo pa je primer države, kjer se je stanje močno poslabšalo. Delež podhranjene populacije se je zvišal na 69 % (prav tam).

Drugo hipotezo prav tako lahko potrdim. Zadostnost vlaganja v kmetijstvo sem preverjala s pomočjo cilja, ki so ga afriške države določile v okviru Celostnega programa razvoja afriškega kmetijstva, in sicer namenitev 10 % proračunskih sredstev vsake države kmetijstvu. Meja 10 % se omenja tudi v okviru drugih strategij in organizacij. Generalni direktor FAA Jacques Diouf je ob svetovnem dnevu hrane 2010 pozval vlade držav, ki niso samozadostne v oskrbi s hrano, da povečajo delež namenjen kmetijstvu znotraj njihovih nacionalnih proračunov s trenutnih 5 % na vsaj 10 % (FAO 2010g).

Le malo držav podsaharske Afrike že dosega ali presega cilj dodeljevanja 10 % proračunskih sredstev kmetijstvu. Leta 2008 je to izvajalo osem držav. Je pa vzpodbudno dejstvo, da delež afrških držav, ki sredstva povečujejo, narašča. Leta 2008 je delež teh znašal 35,7 % . Dodatno vprašanje, ki si ga je potrebno zastaviti, pa je, ali je 10 % sploh dovolj za izboljšanje prehranske varnosti v podsaharski Afriki. Nedavne raziskave so nakazale, da bi afriška celina morala povečati absolutni znesek namenjen kmetijstvu za 13.6 milijard ameriških dolarjev vsako leto v obdobju od leta 2008 do

2015, če bi želela doseči prvi milenijski razvojni cilj (Fan in drugi v Omilola 2010, 18). Kumulativni seštevek teh vlaganj znaša 95.7 milijard ameriških dolarjev (prav tam). To pomeni, da bi morala Afrika povečati obseg vlaganja v kmetijstvo za vsaj 20 % vsako leto, tem številkam pa se zaenkrat še ni približala.

Poleg povečanja naložb v kmetijstvo v obsegu 10 % proračunskih sredstev so si države v okviru CAADP zadale tudi cilj 6 % rasti kmetijskega BDP. Ta cilj je zaenkrat doseglo 10 držav. Te države sem primerjala s stanjem podhranjenosti oziroma z njihovim napredkom pri uresničevanju prvega milenijskega cilja. Skoraj v vseh državah se je stanje prehranske varnosti izboljšalo. Z gotovostjo sicer ne morem trditi, da je na izboljšanje prehranske varnosti vplivala ravno višja stopnja rasti kmetijskega BDP ali povečan obseg naložb v kmetijstvo, kljub temu pa to potrjuje prepričanje, da bo vlaganje v kmetijski sektor spodbudilo rast kmetijskega BDP in s tem pozitivno vplivalo na prehransko varnost.

Večji obseg javnih sredstev za kmetijstvo bo v podsaharski Afriki, pa tudi Aziji, nujen zaradi sprememb, ki grozijo celinama. Obe bosta v prihodnosti verjetno močno prizadeti s klimatskimi spremembami (Msangi in drugi 2006, 1). Pomen namakalnih sistemov se bo v podsaharski Afriki še povečal, saj je kmetijska proizvodnja v regiji močno odvisna od padavin (prav tam). Potreba po urejenih cestah kot sredstvu, ki zagotavlja dostop do trgov, je prav tako velika. Naložbe v namakalne sisteme v podsaharski Afriki se povečujejo, vendar v primerjavi z ostalimi regijami zelo počasi, kar kaže na dejstvo, da je bilo v preteklosti uspešno namakanje v regiji zelo težko zagotoviti, ker je to povezano z visokimi stroški (Msangi 2006, 7).

V prihodnosti bo morala podsaharska Afrika, če bo želela omejiti učinke klimatskih sprememb, močno povečati svoje naložbe v kmetijstvo. Po napovedih afriška celina med vsemi svetovnimi regijami zahteva največ naložb v kmetijstvo (Msangi 2006, 8). V okviru teh naložb so potrebni zneski za namakanje ter za raziskave in razvoj znotraj kmetijstva skoraj izenačeni (prav tam). Najvišji je obseg sredstev, potrebnih za ceste na podeželju (prav tam). Glede na slabo cestno omrežje v Afriki in napovedan velik delež prebivalstva, ki bo tudi v prihodnje živel na podeželju, ta sektor v naslednjih letih zahteva precejšnje zvišanje naložb, še posebej v primerjavi z ostalimi regijami (prav tam).

Zmanjšuje se tudi obseg sredstev uradne razvojne pomoči, ki je namenjen kmetijstvu. Delež sredstev namenjenih kmetijskemu sektorju se je zmanjšal iz 19 % leta 1980 na le 3 % leta 2006 (FAO 2010g). Trenutno znaša okrog 3 % (prav tam). Zmanjševanje uradne razvojne pomoči je sicer do neke mere pozitivno, saj afriške države na takšen način dosegajo samostojnost pri razvijanju lastnega kmetijstva. Kljub temu ti viri predstavljajo pomembno dopolnitev naložb, ki jih izvajajo afriške države same.

Podsaharska Afrika se bo morala v prihodnje soočiti še z enim problemom, če želi zagotoviti svojo prehransko varnost. V zadnjem času se med usodne dolgoročne vzroke za zmanjšanje proizvodnje hrane šteje predvsem širitev območij, kjer velika podjetja, za katerimi stojijo najrazvitejše države, v revnem svetu sadijo oljne palme in sejejo sojo in sladkorni trs (Delo 2010). Tuja podjetja kupujejo za obdelovanje primerno zemljo v Afriki in jo spreminjajo v plantaže za lastne potrebe, kar zmanjšuje obseg zemlje, ki se uporablja za pridelavo hrane za kmetijstvo in nadalje ogroža prehransko varnost v podsaharski Afriki. Naraščajo predvsem potrebe po pridelkih, ki se uporabljajo za proizvodnjo biogoriv. Razvite države želijo zmanjšati svojo odvisnost od nafte, v proizvodnjo biogoriv pa jih vodi tudi skrb za čistejše okolje. Proizvodnja goriv vse bolj ogroža prehransko varnost v državah v razvoju, pridelava koruze in oljčne repice za biogoriva namreč vpliva na višanje cen hrane (Kojima in Klytchnikova, 2008, 13). Danes govorimo o konfliktu, ki poteka med pridelavo hrane in biogoriv.

Vedno bolj je aktualna tudi razprava o pridelavi gensko modificirane hrane. Znanstveniki so v preteklosti obljubljali čudežna povečanja donosov, ki bi zadostovali za nahranitev vseh lačnih (Ho 2009, 35). Agresivna kampanja biotehnoške industrije je predstavljala grožnjo malim kmetovalcem v državah tretjega sveta, v zadnjem času pa se vse bolj uveljavlja prepričanje, da ta rešitev morda ni najboljša. Države gensko modificirano hrano celo prepovedujejo (Ho 2009, 37).

Na zagotavljanje prehranske varnosti v podsaharski Afriki torej vpliva širok spekter razvojnih, ekonomskih in finančnih ter okoljskih dejavnikov. Kljub slabim trenutnim razmeram in podatkom o visokem številu podhranjenih, razlogi za optimizem obstajajo. Predvsem se kaže kot pozitivno obnovljeno sodelovanje afriških držav na področju oživitve kmetijskega sektorja. Postavljanje pravih priorit pri razvoju kmetijstva je nujno za prihodnji razvoj afriške celine. Kljub velikemu številu

mednarodnih partnerjev, ki so vpleteni v reševanje problema podhranjenosti v podsaharski Afriki, ključno odgovornost za razvoj nosijo afriške države. Ustvarjanje pogojev, ki bodo vzpodbujali razvoj kmetijstva, danes predstavlja glavno odgovornost afriških vlad. Morda bo z uporabo te strategije celini končno uspelo izkoreniniti lakoto in revščino, torej doseči cilj, ki ga neuspešno zasledujejo že vrsto desetletij.

6 LITERATURA

Afriška unija. 2003. *Declaration on agriculture and food security in Africa*. AU/Decl. 7 (II). Dostopno prek: http://www.africa-union.org/official_documents/Decisions_Declarations/Assembly%20finalDecl%20on%20the%20Agriculture%20an%20Food%20Security%20Maputo%202003.pdf (15. oktober 2010).

--- 2010. *The New Partnership for Africa's Development (NEPAD)*. Dostopno prek: <http://www.africa-union.org/root/au/AUC/SpecialPrograms/nepad/nepad.htm> (15. oktober 2010).

AGRA - Alliance for a green revolution in Africa. 2010. Dostopno prek: <http://www.agra-alliance.org/> (15. oktober 2010).

Bradshaw, York W. 1987. Urbanization and underdevelopment: a global study of modernization, urban bias, and economic dependency. *American Sociological Review* 52 (April): 224–239.

Buckens, Marie Martine. 2009. The big scheme of the African Union. *The Courier* 10 (March April): 20.

CAADP – The Comprehensive Africa Agriculture Development Programme. 2010. Dostopno prek: <http://www.nepad-caadp.net/> (15. oktober 2010).

Christensen, Cheryl in Larry Witucki. 1982. Food problems and emerging policy responses in Sub-Saharan Africa. *American Journal of Agricultural Economics* 5 (December): 889–896.

Clay, Edward. 2002. *Food Security: Concepts and measurement*. Paper for FAO Expert Consultation on Trade and Food Security: Conceptualising the Linkages. Dostopno prek: http://www.rlc.fao.org/iniciativa/cursos/Curso%202005/3prog/1_1_3.pdf (20. september 2010).

Delo. 2010. Lačnih skoraj milijarda, hrana za gorivo. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/125450> (20. oktober 2010).

Development Policy Forum. 2010. *Helping Africa to feed itself: Promoting agriculture to address poverty and hunger*. Brussels: Bibliothèque Solvay.

Diao, Xinshen, Peter Hazell, Danielle Resnick in James Thurlow. 2006. *The role of agriculture in development: Implications for Sub-Saharan Africa*. Washington: IFPRI.

Evropska komisija. 2009. *Food security: understanding and meeting the challenge of poverty*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europeaid/infopoint/publications/europeaid/documents/163a_en.pdf (9. oktober 2010).

Fan, Shengen, Babatunde Omilola in Melissa Lambert. 2009. *Public Spending for Agriculture in Africa: Trends and Composition*. Washington: IFPRI.

Fan, Shenggen, Michael Johnson, Anuja Saurkar in Tsitsi Makombe. 2008. *Investing in African agriculture to halve poverty by 2015*. Washington: IFPRI.

FAO. 1996a. *Akcijski načrt Svetovnega vrha o prehrani – World Food Summit Plan of Action*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM> (10. julij 2010).

--- 1996b. *Rimska deklaracija o svetovni prehranski varnosti – Rome Declaration on World Food Security*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM> (10. julij 2010).

--- 1996c. *World Food Summit*. Dostopno prek: http://www.fao.org/wfs/index_en.htm (9. oktober).

- 2002. *World Food Summit five years later*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/worldfoodsummit/english/newsroom/focus/focus6.htm> (9. oktober 2010).
- 2005. *The Right to Food: Voluntary Guidelines*. Rim: FAO.
- 2006a. *Food Security. Policy Brief Issue 2*. Dostopno prek: ftp://ftp.fao.org/es/ESA/policybriefs/pb_02.pdf (20. september 2010).
- 2006b. *The State of Food and Agriculture*. Rim: FAO.
- 2009. *The State of Food Insecurity in the World: Economic crises – impacts and lessons learned*. Rome: FAO.
- 2010a. *Investments in Agriculture must grow*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/news/story/en/item/47881/icode/> (10. december 2010).
- 2010b. *The State of Food Insecurity in the World: Addressing Food Insecurity in protracted crises*. Rome: FAO.
- 2010c. *The right to food*. Dostopno prek: http://www.fao.org/righttofood/inaction_en.htm (9. oktober 2010).
- 2010d. *The Right to Food News*. Dostopno prek: http://www.fao.org/righttofood/news42_en.htm (9. oktober 2010).
- 2010e. *Fao Investment Center*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/tc/tci/whyinvestinagricultureandru/en/> (15. oktober 2010).
- 2010f. *925 million in chronic hunger worldwide*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/news/story/en/item/45210/icode/> (15. oktober 2010).

--- 2010g. Pope, Diouf: »United against hunger.« Dostopno prek: <http://www.fao.org/news/story/en/item/45210/icode/> (15. oktober 2010).

Figueroa, Mark. 2004. W. Arthur Lewis versus the Lewis model: agricultural or industrial development? *The Manchester School* 72 (6): 736–750.

Generalna skupščina. 2010. *Keeping the promise: a forward looking review to promote an agreed action agenda to achieve Millenium Development Goals by 2015*. Res A/64/665.

Ghosh, Dipak. 2007. The metamorphosis of Lewis's dual economy model. *Journal of Economic Methodology* 14 (1): 5–25.

Gilland, Bernard. 2002. World population and food supply: can food production keep pace with population growth in the next half-century? *Food Policy* 27: 47–63.

Goutier, Hegel. 2009. Despite everything no landless farmers. *The Courier* 10 (March April): 14–16.

Ho, Mae-Wan. 2009. GM crops are not the answer to world food crisis. *Third World Resurgence* 212: 35–39.

Idris, Mohamed S.M. 2008. Editor's Note. *Third World Resurgence* (216): predstran.

Islam, Nazrul in Kazuhiko Yokota. 2008. Lewis Growth Model and China's Industrialization. *Asian Economic Journal* 22 (4): 359–396.

Kojima, Masami in Irina Klytchnikova. 2008. Biofuels, big potential for some...but big risks too. *Development Outreach* (October): 13–15.

Lagoški akcijski načrt. 1980. Dostopno prek: http://www.uneca.org/itca/ariportal/docs/lagos_plan.PDF (15. oktober 2010).

Mahiou, Ahmed in Francis G. Snyder. 2006. *La sécurité alimentaire: Food security and food safety*. Boston: Leiden.

Maxwell, Simon. 1996. Food security: a post modern perspective. *Food Policy* 21 (2): 155–170.

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. 1966. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodni_pakt_o_ekonomskih_socialnih_in_kulturnih_pravicah.pdf (10. julij 2010).

Msangi, Siwa, Simla Tokgoz, Miroslav Batka in Mark Rosegrant. 2006. *Investment requirements under new demands on world agriculture: feeding the world with bioenergy and climate change*. Dostopno prek: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/012/ak973e/ak973e00.pdf> (2. december 2010).

Omilola, Babatunde, Mbaye Yade, Joseph Karugia in Pius Chilonda. 2010. *Monitoring and Assessing Targets of the Comprehensive Africa Agriculture Development Programme (CAADP) and the first Millennium Development Goal (MDG) in Africa*. Washington: IFPRI.

OZN. 2010. *The Millennium Development Goals Report*. New York: OZN.

Paulino, Leonardo A. 1986. *Food in the third world: past trends and projections to 2000*. IFPRI.

Shaw, John D. 2007a. *Book Launch at the Overseas Development Institute, London*. Dostopno prek: <http://www.odi.org.uk/events/2007/10/16/220-presentation-d-john-shaw.pdf> (9. oktober 2010).

--- 2007b. *World Food Security: A History Since 1945*. Palgrave Macmillan.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah. 1948. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CLOVEKOVIH_PRAVICAH_-_F.pdf (10. julij 2010).

Splošna deklaracija o izkoreninjenju lakote in podhranjenosti. 1974. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/malnutrition.htm> (10. julij 2010).

Svetovna banka. 1986. *World Development Report.* Washington: Oxford University Press.

--- 2008. *World Development Report 2008: Agriculture for Development.* Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

--- 2009. *Implementing Agriculture for Development Action Plan: FY2010 – 2012.* Washington: Svetovna banka.

--- 2010a. *Africa Development Indicators 2010: Silent and lethal – how quiet corruption undermines Africa's development efforts.* Washington: The World Bank.

--- 2010b. *Africa Development Indicators.* Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/data-catalog/africa-development-indicators> (2. december 2010).

The New Partnership for Africa's Development – NEPAD. 2010a. Dostopno prek: <http://nepad.org/> (15. oktober 2010).

--- 2010b. Dostopno prek: <http://nepad.zaloni.net/history> (15. oktober 2010).

Time. 2010. *The World's Growing Food-Price Crisis.* Dostopno prek <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1717572,00.html> (30. november 2010).

Todaro, Michael P. in Stephen C. Smith. 2009. *Economic development.* Boston: Pearson Addison Wesley.

UN Economic Commission for Africa. 2009. *Economic report on Africa 2009: Developing African Agriculture through Regional Value Chains*. Ethiopia: UNECA. United Nations Statistics Division. Dostopno prek: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm> (10. september 2010).

UN Stats. 2010. *Millennium Indicators*. Dostopno prek: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Indicators/About.htm> (15. oktober 2010).

Washington Post. 2010. *The new economic of hunger*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/story/2008/04/26/ST2008042602333.html> (30. november 2010).

Wik, Mette, Prabhu Pingali in Sumiter Broca. 2008. *Global Agricultural Performance: Past Trends and Future Prospects*. Dostopno prek: <http://wdronline.worldbank.org/worldbank/a/nonwdrdetail/100> (15. oktober 2010).

World Health Organization. Dostopno prek: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/publications/facts/obesity/en/> (20. september 2010).

7 PRILOGE

Priloga A: Povprečna letna stopnja rasti proizvodnje hrane na prebivalca (v odstotkih)

	Proizvodnja hrane na prebivalca (povprečna letna stopnja rasti v %)	
	1986 - 1995	1996 - 2005
Benin	3,2	1,7
Bocvana	-1,0	-3,2
Burkina Faso	1,3	1,8
Burundi	-1,3	-1,9
Kamerun	-0,4	0,2
Zelenortski otoki	6	-0,2
Centralnoafriška republika	1,0	1,1
Čad	1,1	0,2
Komori	0,4	-1,3
Republika Kongo	-1,9	-0,9
Demokratska republika Kongo	-2,8	-3,3
Slonokoščena obala	-0,2	0,0
Džibuti	-2,6	1,4
Ekvatorialna Gvineja	0,8	-2,6
Eritreja	/	-0,6
Etiopija	/	0,9
Gabon	-1,1	-0,8
Gambija	-2,3	4,9
Gana	3,8	2,0
Gvineja	0,4	1,1
Gvineja Bissau	-0,2	0,4
Kenija	-0,0	-0,1
Lesoto	-0,8	1,2
Liberija	-5,2	1,3
Madagaskar	-1,6	-1,7
Malavi	-0,0	2,2
Mali	1,6	0,3
Mavretanija	-0,7	-1,2
Mavricijus	-0,5	-0,1
Mozambik	0,1	1,1
Namibija	-1,3	1,3
Niger	1,4	1,3
Nigerija	4,2	-0,4

Ruanda	-0,9	0,7
Sao Tome in Principe	-0,2	1,5
Senegal	0,8	1,1
Sejšeli	0,5	-1,4
Sierra Leone	-1,0	-2,5
Južnoafriška republika	-1,8	2,6
Sudan	0,9	0,8
Svazi	-3,5	-0,6
Tanzanija	-1,8	-0,6
Togo	0,5	0,1
Uganda	-0,2	-0,7
Zambija	-0,3	1,5
Zimbabve	-3,1	0,3

Vir: FAO (2006b, 124–125).

Opomba: manjka podatek za Angolo.

Priloga B: Podatki o izvozu in uvozu kmetijskih proizvodov za posamezne države podsaharske Afrike

	Kmetijski izvoz (v milijonih US) 2002 - 2004	Kmetijski uvoz (v milijonih US) 2002 - 2004	Kmetijski izvoz kot del celotnega izvoza (v %) 2002 - 2004	Kmetijski uvoz kot del celotnega uvoza (v %) 2002 - 2004	Neto uvoz hrane (v tisočih US) 2004	Kmetijski izvoz v razmerju do kmetijskega BDP (v %) 2002 - 2004
Angola	2	838	0,0	16,7	650666	0,1
Benin	223	260	43,4	33,9	2777586	19,1
Bocvana	57	258	1,8	9,8	36697	32,5
Burkina Faso	265	139	78,8	14,9	54229	21,1
Burundi	25	32	42,3	21,0	16173	11,1
Kamerun	574	362	26,4	17,3	-65987	10,8
Zelenortski otoki	0	96	2,1	28,5	80929	0,5
Centralnoafriška republika	22	26	16,6	19,4	8504	3,4
Čad	110	68	10,9	6,4	3930	12,5
Komori	22	28	92,3	40,5	2289	18,4
Republika Kongo	32	217	1,1	16,0	178522	14,1
Demokratična republika Kongo	28	300	2	19,3	271678	1,0
Slonokoščena obala	3136	575	52,4	17,5	-2281747	98,3
Džibuti	18	172	47,9	74,3	84196	/
Ekvatorialna Gvineja	4	45	0,1	4,1	15072	/
Eritreja	1	98	6,2	20,2	114271	1,5
Etiopija	393	407	71,2	17,9	90190	11,6
Gabon	10	167	0,4	15,3	173686	2,1
Gambija	20	102	199,5	57,3	112174	19,0

Gana	984	686	44,3	20,6	-583773	35,5
Gvineja	40	194	5,9	29,2	104527	4,8
Gvineja Bissau	53	44	76,3	60,3	-29819	37,0
Kenija	1050	438	43,7	11,4	-608195	29,0
Lesoto	5	74	1,0	6,6	44251	3,3
Liberija	86	95	34,7	12,3	95947	24,8
Madagaskar	165	109	21,4	10,2	-42225	12,7
Malavi	400	145	84,8	18,0	-58661	61,8
Mali	298	160	31,6	13,7	24619	21,0
Mavretanija	16	295	4,7	68,1	219316	6,5
Mavricijus	363	356	19,1	14,6	-72895	122,0
Mozambik	101	296	9,0	16,5	187031	9,4
Namibija	232	217	16,7	11,1	-51149	53,6
Niger	64	147	19,0	23,5	29477	/
Nigerija	503	1990	2,2	18,3	1391167	3,7
Ruanda	31	51	40,3	19,4	-4388	4,2
Sao Tome in Principe	5	18	102,4	47,0	9213	50,9
Senegal	162	706	12,8	29,1	593053	15,1
Sejšeli	3	64	1,1	14,5	32252	14,6
Sierra Leone	11	152	12,2	53,4	111131	2,6
Somalija	91	127	/	/	57585	/
Južnoafriška republika	2892	1985	7,7	4,7	-680005	56,1
Sudan	410	505	14,9	16,1	405839	6,2
Svazi	227	109	14,8	7,5	-207381	167,7
Tanzanija	394	318	35,1	15,1	18312	9,1
Togo	117	93	21,1	12,6	-1384	16,4
Uganda	242	219	41,5	17,4	-28516	13,1

Zambija	211	159	18,7	9,8	-56157	23,8
Zimbabve	735	317	51,1	16,8	183125	38,8

Vir: FAO (2006b, 141-142).

Priloga C: Delež podhranjenih otrok, mlajših od pet let, v državah podsaharske Afrike po letih (v odstotkih)

Država	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Angola												30,5							
Benin							29,2					22,9					22,6		
Bocvana							17,1				12,5								
Burkina Faso				32,7						34,3				37,7			37,4	31,7	
Burundi											45,1					39,2			
Kamerun		13,6							22,2						18,1		19,3		
Zelenortski otoki					13,5												9,4		
Srednjeafriška republika						27,3					24,3						28,5		
Čad								38,8			28,1				36,7				
Komori		18,5					25,8				25,4				24,9				
Kongo										13,9						14,4			
Slonokoščena					23,8					21,2					17,2		20,2		

obala																			
Demokratska Republika Kongo						34,4						31,1							31,4
Džibuti	22,9						18,2						17,9					28,9	33,4
Ekvatorialna Gvineja											18,6								
Eritreja				41,0		43,7							39,6						
Etiopija			47,6					44,1		47,2						38,4			
Gabon										11,9									
Gambija							26,3				17,1							20,3	
Gana				27,4				24,9						22,1				17,7	
Gvineja										23,2			20,8			25,8			26,1
Gvineja- Bissau											25							19,4	
Kenija				22,3	22,5			22,1		21,2			19,9					20,9	
Lesoto			15,8		21,4		16			17,9					19,8				

Liberija									26,4								23,8	
Madagaskar			39,1			34,1		40		33,1				41,9				
Malavi			27,2			29,9				25,4		21,9		22			20,5	
Mali							40					33,2					31,7	
Mavretanija		47,6						23				31,8					29,8	30,7
Mavricius						14,9												
Mozambik						27		26,1		26			23,7					17,5
Namibija			26,2							24							21	
Niger			42,6						49,6	39,6							44,4	42,8
Nigerija	35,7												28,7					27,1
Ruanda			29,2					27,3		24,3						22,5		
Sao Tome in Principe										12,9							9,2	
Senegal			21,6	20,1				22		22,7						17,3		
Sierra Leone										27,2						30,4		
Somalija								180		25,8							35,6	

Južnoafriška republika					92				11,5				11,5					
Sudan			34,4							40,7						31		
Svazi										10,3							7,4	
Togo						19		25,1								26		20,5
Uganda					25,5						22,8					20,4		
Tanzanija			28,8			30,6			29,4						21,8			
Zambija	24,7		25,1			27,9	23,5		25			23		20				19,3
Zimbabve					15,5			15,1	13				17,2		16,6			

Vir: UN Stats (2010).

Priloga Č: Delež podhranjenega prebivalstva v državah podsaharske Afrike po letih (v odstotkih)

Država	1991 (%)	1996 (%)	2001 (%)	2005 (%)
Angola	66	58	52	44
Benin	28	26	22	19
Bocvana	20	24	27	26
Burkina Faso	14	12	13	9
Burundi	44	57	62	63
Čad	59	51	42	38
Demokratična Republika Kongo	29	57	70	75
Džibuti	60	50	38	31
Eritreja	67	64	70	66
Etiopija	71	64	50	44
Gabon	5	5	5	5
Gambija	20	31	29	29
Gana	34	16	12	8
Gvineja	19	18	18	16
Gvineja-Bissau	20	26	29	31
Južnoafriška republika	5	5	5	5
Kamerun	34	35	27	23
Kenija	33	30	30	30
Komori	40	48	55	51
Kongo	40	43	26	21
Lesoto	15	13	14	15
Liberija	30	39	43	38
Madagaskar	32	37	37	35

Malavi	45	36	29	29
Mali	14	15	12	10
Mavretanija	10	8	7	8
Mavricius	7	6	5	6
Mozambik	59	52	42	37
Namibija	29	29	21	19
Niger	38	40	32	28
Nigerija	15	10	10	8
Ruanda	45	56	39	40
Sao Tome in Principe	15	15	8	5
Senegal	28	32	32	25
Sejšeli	11	9	9	8
Sierra Leone	45	43	51	46
Slonokoščena obala	15	16	15	14
Centralnoafriška Republika	47	50	44	41
Sudan	31	24	22	20
Svazi	12	20	17	18
Togo	45	39	41	37
Uganda	19	23	16	15
Zambija	40	41	45	45
Združena republika Tanzanija	28	40	36	35
Zelenortski otoki	12	14	19	14
Zimbabve	40	46	43	39

Vir: UN Stats (2010).

Priloga D: Obseg proračunskih sredstev, namenjenih kmetijstvu, kot delež celotnih proračunskih sredstev po posameznih državah podsaharske Afrike (v odstotkih)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Benin	3,5	4,4	3,9	6,4	7,5	6,1	5,6
Bocvana	4,4	3,9	3,1	3,8	4,5	3,7	/
Burkina Faso	7,6	9,2	15,9	18,5	20,4	/	/
Burundi	3,6	6,1	4,4	/	/	/	/
Kamerun	3,3	3,4	3,6	3,6	/	/	/
Centralnoafriška republika	/	/	2,7	/	/	/	/
Čad	/	/	9,7	/	/	/	/
Demokratska republika Kongo	0,8	0,7	1,5	1,8	/	/	/
Slonokoščena obala	4,5	4,5	4,4	4,3	2,4	2,0	/
Etiopija	6,6	9,5	14,3	13,7	/	/	/
Gabon	0,6	0,9	0,8	/	/	/	/
Gambija	/	/	8,5	/	/	/	/
Gana	3,9	5,0	6,7	5,8	1,0	9,6	10,3
Gvineja Bissau	/	/	0,5	/	/	/	/
Gvineja	/	/	14,0	/	/	/	/
Kenija	5,0	4,6	5,1	6,6	5,9	4,4*	4,8*
Lesoto	4,1	4,9	3,0	2,9	/	/	/
Madagaskar	8,0	7,9	8,0	8,0	/	/	/
Malavi	8,7	6,6	7,0	11,0	17,2	12,2	/
Mali	11,4	12,7	14,5	10,8	10,6	11,0	/
Mavretanija	/	/	5,5	/	/	/	/
Mavricijus	2,7	3,4	2,9	2,9	/	/	/
Mozambik	17,1	1,2	9,1	9,1	/	/	/
Namibija	6,0	6,0	5,3	5,5	/	/	/
Niger	/	/	0,9	14,5	15,1	/	/
Nigerija	3,2	3,2	3,6	4,4	5,8	7,0	/
Ruanda	8,6	3,9	4,0	3,4	3,3	3,5	/
Senegal	3,8	3,6	4,4	14,1	13,4	13,9	/
Sudan	1,7	3,1	5,4	/	/	/	/
Svazi	4,0	3,3	3,3	5,0	/	/	/
Tanzanija	4,5	6,8	5,5	5,5	/	/	/
Togo	2,3	2,4	2,3	1,9	3,4	8,0	/
Uganda	4,2	4,2	7,0	9,7	5,2	3,5	5,4*
Zambija	2,6	2,3	4,1	8,0	8,0	/	/
Zimbabve	8,3	9,0	6,6	7,7	/	/	/

*: napovedi

Vir: Fan in drugi (2009, 18).

Priloga E: Obseg vlaganja v kmetijstvo kot delež kmetijskega BDP po posameznih državah podsaharske Afrike (v odstotkih)

	1980	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Benin	/	/	/	/	2,6	3,3	4,0	3,3	3,7	3,4	4,1	3,6
Bocvana	31,6	48,0	53,0	67,8	73,7	82,8	83,1	84,7	60,2	71,1	60,6	/
Burkina Faso	2,1	2,8	2,9	4,4	4,4	5,4	5,9	11,8	13,5	8,5	/	/
Kamerun	1,2	3,6	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	/	/	/
Slonokoščena obala	4,2	2,2	3,4	0,6	0,6	3,5	3,6	3,8	3,7	2,1	1,8	/
Etiopija	2,1	2,6	3,0	5,7	2,0	4,5	5,4	7,8	9,6	/	/	/
Gana	2,3	1,2	0,6	3,6	2,0	0,8	0,7	0,7	5,3	0,0	0,0	/
Kenija	7,7	6,5	6,0	3,4	3,8	4,0	3,6	5,0	6,6	5,8	/	/
Malavi	9,0	7,3	15,3	4,2	5,4	6,1	4,4	6,0	10,3	/	/	/
Mali	3,7	8,9	10,8	8,3	9,3	7,0	6,6	8,7	9,6	8,7	/	/
Niger	/	10,9*	5,7	/	8,5	8,7	8,8	11,0	8,2	8,0	/	/
Nigerija	1,8	2,2	0,9	2,3	9,6	4,4	4,8	7,1	5,7	3,4	4,8	/
Ruanda	/	/	/	/	3,8	3,8	2,6	3,1	2,5	2,4	/	/
Senegal	/	3,6*	3,1	8,1	5,8	9,4	10,0	22,5	22,2	24,3	24,7	/
Togo	7,9	1,7	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,3	2,8	/
Uganda	2,8	0,9	0,4	2,4	3,2	4,2	3,7	5,4	7,6	/	/	/
Zambija	60,9	4,4	4,2	5,1	4,7	4,2	3,1	6,2	16,2	16,8	/	/
Zimbabve	13,0	20,3	11,1	5,4	6,2	19,0	16,3	19,0	24,0	/	/	/

*: vrednost iz leta 1991 (podatek za 1990 ni na voljo)

Vir: Fan in drugi (2009, 20).

Priloga F: Letna rast kmetijskega BDP po posameznih državah (v odstotkih)

	1990 - 1999	2000-2005	2006	2007	2008
Burundi	-0,4	-2,5	10,9	2,5	3,4
Komori	2,5	4,6	-10,3	3	4,5
Demokratska republika Kongo	2,1	-1,7	2,5	3	3
Eritreja	10,1	5,4	8,8	1,3	-2
Etiopija	2,8	5,1	10,9	9,4	7,7
Kenija	2,1	3	4,4	2,3	3
Madagaskar	1,9	1,8	2,1	2,2	2,8
Ruanda	3,3	5,1	11	-3	11,1
Sudan	4,8	1,8	4,4	3,1	4
Tanzanija	3,5	4,8	3,8	4	10,6
Uganda	3,7	2,9	0,9	-0,3	9,1
Angola	-1,3	13,8	9,8	21,6	27,3
Bocvana	-0,7	-1,1	-0,4	1,8	2
Lesoto	1,5	-4,7	14,9	-8,6	-0,6
Malavi	9,7	-1,5	11,9	5,9	5,2
Mozambik	4,6	4,3	10,9	6,6	7
Namibija	4,8	3,7	-0,7	-1,4	41
Južnoafriška republika	0,8	2,1	-7,9	0,9	1
Svazi	0,5	1,2	-2,2	2,7	2,8
Zambija	5,1	1	2,2	7,2	3,3
Zimbabve	4,9	-6,2	-2	-6,3	-13,5
Benin	5,3	4,9	5,6	4,2	3,8
Burkina Faso	6	6	2,7	-4,3	4,6
Kamerun	4,3	3,8	3	3,9	4,2
Zelenortske otoki	1,2	0,9	3,7	5,2	4,2
Centralnoafriška republika	3,1	1,5	3,1	3,3	2,6
Čad	5,6	3,3	3,2	0,1	0,1
Kongo	0,3	6,1	8,2	-1,7	5
Slonokoščena obala	3	2,7	1,3	1,8	3,1
Ekvatorialna Gvineja	6,1	2,1	3,7	10	-1,3
Gabon	1,7	1,6	2,1	5,3	4,8
Gambija	3,3	4,7	1	2	4,6
Gana	2,9	3,3	1,2	0,2	5,4
Gvineja	4,5	3,6	4,2	5	3,9
Gvineja-Bissau	3,9	3,9	5,5	7	3,2
Mali	2,9	3	5,7	2,4	10
Mavretanija	0,8	-2,8	11,7	1,9	3,8
Niger	3,3	3,2	8,1	4	8,6
Nigerija	3,6	13,7	7,4	7,4	-0,3
Senegal	1,8	2,5	-7,5	-5,3	12,7

Sierra Leone	-3,4	8,3	4,3	5,7	5,9
Togo	3,8	1,6	-3,5	5,8	1,5

Vir: Omilola in drugi (2010, 33-34).